

ZORA

GLASILO KATOLIŠKO-
NARODNEGA DIJAŠTVA

LETNIK XVI. ■ ZVEZEK 7.

ZORA IZHAJA VSAK MESEC DVAJSETEGA
S PRILOGO PRVI CVETI TER STANE CELO-
LETNA NAROČNINA K 4, ZA DIJAKE K 2

LJUBLJANA, 1909/1910

NATISNILA »KATOL. TISKARNA«

Vsebina:

	Stran
Naš družabni problem. (J. Puntar.)	145
Slovensko vseučiliško vprašanje. (L. S.)	148
Odkod ugovori proti veri in cerkvi? (J. Samsa.) (Dalje.)	151
Pisma. (Ksaver Meško.) (Dalje.)	155
Romantika. (Ivan Mazovec.) (Konec.)	158

Visokošolsko dijaštvo.

Protialkoholno gibanje med poljskim dijaštvom. — Prvo dunajsko vseučiliško potovanje. — Akademična Pijeva društva. — Nemška vseučilišča. — Preveč „učениh“	161—163
--	---------

Glasnik.

Slov. katol. akad. teh. društvo „Zarja“. — Iz „Zarje“	163—163
---	---------

Listek.

Dr. Krek: Turški križ. Tri sestre. — Prađ. — Biblioteka Prađu. — Die Freiheit der Wissenschaft. — Skupni občevalni jezik slovanski. — V naročje katoliške Cerkve! — „Ütrechška zvezda.“ — „Nový věk.“ — Šola v Avstraliji. — Židovsko vseučilišče	164 - 168
---	-----------

„Prvi Cveti.“

Pogovori o umetnosti. (Franc Bregar.) (Dalje.)	49
Trije zaljubljeni. (Humoreska. — Spisal Pravoslav.)	51
Nikar, nikar! (Cvetko Rujanov.)	56

Na platnicah.

Kranjski deželni odbor in dijaštvo. — Ocene.

Slovenska dijaška zveza, Ljubljana, Zalokarjeva ulica 10.
— Slovensko katoliško akademično društvo „Danica“,
Dunaj, VIII., Schönborngasse 9, Parterre, 4. — Slovensko
katol. akadem. društvo „Zarja“, Gradec, Brunnngasse 7/I.
Uredništvo „Zore“: Fr. Stelè, phil., Dunaj (Wien) XVIII.
⋮ **Schulgasse 30. III./19.** ⋮

Naročnina naj se blagovoli pošiljati potom čekov pošt. hran. ali po nakaznici
upravnistvu „Zore“, Ljubljana, pisarna Katol. tiskarne.

Izdajatelj in odgovorni urednik: Ivan Podlesnik.

POZOR!

Ker se bliža konec letnika, prosimo vse one p. n. naročnike, kateri lista še niso poravnali, da svojo dolžnost takoj store, da ne bo treba pošiljati posebnih opominov.

Upravništvo.

J. Puntar:

Naš družabni problem.

II.

Svoje misli smo doslej osredotočili okrog tistega dela socialnega življenja, ki tvori nekako vez med zasebnim družinskim in javnim političnim življenjem. Opozorili smo na medsebojno občevanje zunaj omenjenih dveh življenjskih krogov. To medsebojno občevanje pa smo razpredelili v dve glavni smeri. Prvi smo dali značaj resnosti, češ da nam je treba ožjega prijateljskega, na zaupanju slonečega stika v svrhu stvarnih resnih razgovorov o perečih vprašanjih. Druga smer pa naj bi nam dala dovolj dobrega razvedrila. Označili smo nasplošno tudi stališče našega moškega akademičnega naraščaja do obeh smeri. Preostaja nam drugi del našega razmotrivanja: vprašanje o stališču ženskega inteligentnega naraščaja do omenjenih dveh strani našega ožjega družabnega življenja.

Dotekniti se moramo najprej nekaterih splošnih misli o pomenu izobrazbe ženske v našem kulturnem razvoju.

Doslej je bila družba tako urejena, da je mož odločeval v javnem življenju, ženski je prepuščal skrb za družino in delo v njej. Njeno torišče je bila — družinska organizacija. Toda tok modernega socialnega razvoja gre v smereh, ki bodo nujno prinesle tudi za žensko novo dobo in ž njo nove naloge, pridobile ji bodo vpliv na poljih, ki ji doslej niso bila dostopna ali vsaj v omejenem zmyslu. Toliko pa bo tudi poslej gotovo, da ostane ženska kot mati-vzgojiteljica in prevažna gospodarsko-ekonomska moč v družinskem življenju tudi v bodočih dneh razvoja v svoji pravi veljavi.

Računati moramo torej z dejstvom, da bo poslej inteligentna ženska odločevala tudi tam, kjer ji je bil doslej dostop otežkočen ali celo onemogočen. Ženska postane prejalislej enakovreden in večalimanj enakovpoštevane socialno-politični činitelj. Zaraditega pa se bo morala izpremeniti tudi vzgoja ženske mladine, da bo mogla vršiti nove naloge svojega zvanja. Napačno bi bilo zanikati možnost nove dobe — za ženstvo. Napačno posebno, če bi se katoliki izogibali vedno bolj perečemu ženskemu vprašanju. Pripravljajmo in skrbimo, da nas ne prehite na tem polju nasprotniki, ne zasejejo ljulike in napravijo škode za desetletja!

Odsvitu modernega družabnega prenavljanja v smeri naraščajočega vpliva ženskega stoji vendar tudi naša domovina. Na eni strani izpričuje to stremljenje ljubljanski licej, na drugi učenke na gimnazijah, ki so bile pred nekaj leti izključno vzgajališča moškega naobraženstva. Tu pa opažamo dejstvo, da pošiljajo na omenjena izobraževališča svoje hčerke večinoma tisti krogi, ki so stebri liberalnih teženj ali pa pod pretežnim vplivom svobodomiselnega stremljenja.

Nasprotno pa pošiljajo versko dobromisleči krogi svoje hčerke v samostanska vzgajališča, ki so večina v narodnem oziru indiferentna, če ne nasprotna in s tega stališča za slovensko izobraženo bodoče ženstvo pomanjkljiva. Tako opažamo v vzgoji našega naobraženega ženstva precejšnjo nevarnost. Nevarnost tiči ravno v dejstvu, da zavlada v liberalnem duhu vzgojeno žensko izobraženstvo, dočim versko vzgojeno ne pride do svoje veljave! Ker toliko moramo priznati, da imata licej in srednja šola gotovo svoje prednosti pred — samostanskimi vzgajališči vsaj pri nas. Ako se katoliška javnost pravočasno ne pobrine za vsestransko vzgojo ženskega naobraženstva, preti nevarnost našemu gibanju ravno od te strani; kdor si prej osvoji mladino, sme prej računati z uspehi. Svobodomiselna inteligenca to dobro čuti in zato se je vrgla z vso skrbjo na vzgojo ženskega naraščaja, dobro vedoč, da tem potom najlaže zavlada v inteligentnih družinah!

Vpliv, ki prihaja in bo še bolj prihajal med žensko izobraženstvo iz višjih ženskih izobraževališč, čutimo že zdaj in ga bomo še bolj, ko se pokaže sad vzgoje sedanje generacije. Ta vpliv pa se lahko še pomnoži, če bo svobodomiselno naobraženstvo nadkriljevalo katoliške kroge v družabnem zmislu. Pomniti moramo vedno, da ženska rabi in hoče družbe, da more tudi ona vladati v družbi. To je v bistveni zvezi z žensko naravo.

Družabno polje je bilo odnekdaj „politikum“ ženske in še ostane v bodoče. Odtu se vijo niti često i v politiko višje vrste. Kdor torej podcenjuje ta vpliv ženske na splošni razvoj družbe, bo zagrešil pri svojih socialnih preosnovah morda najglavnejšo napako. Pomen ženske s socialno-reformatorične strani je spoznala prav dobro socialna demokracija, ki polaga vso pozornost sodelu ženske pri reorganizaciji družbe. Naša svobodomiselna inteligenca kaže v tem oziru dovolj smotrivosti, ko si izkuša odginiti dovolj moderno naobraženega, moderno mislečega in čutečega in tudi soodločujočega ženstva.

Koliko brige smo posvetili doslej mi temu perečemu vprašanju? — Dočim smo se borili in se borimo za moški naobraženi naraščaj, zane-marjamo to za nas skoro nerazorano ledino. In najbrž bo naša katoliška javnost še dolgo pošiljala svoje hčerke v tuja višja izobraževališča ali pa v domača, liberalnemu vplivu izročena vzgajališča.

ln ni male važnosti, zlasti za katoliški akademični naraščaj, ravno fina, na strogi verski podlagi, a vendar za vse pojave modernega našega domačega razvoja skrbeča in z narodnim duhom prepojena vzgoja — ženskega naobraženstva. Ni brez pomena, če bo tvoja bodoča soboriteljica — žena vzgojena v narodni mlačnosti, še

manj pa v verski in končno tudi ni brez pomena, če tvoja sotrudnica v življenju nikdar ni resno mislila na probleme, ki pretresajo zasebno družinsko življenje in javno socialno-politično ozračje.

Čim višje in odgovornejše mesto, tem teže občutiš morečo težo zavesti, da ne pojmuje s teboj najintimnejše zvezani življenjski tovariš stvari, o katerih zahtevaš, da jih razume, ne da bi mu jih razkladal nadolgo in široko in morda to neuspešno. In zato, ker čuti katoliško dijaštvo vso težo važnih bodočih razvojnih momentov v ožji slovenski in širši jugoslovanski domovini, zahteva, da dobi soboriteljice visokega duha, obširnega obzorja, skromnih zahtev, vzorne požrtvovalnosti in heroizma vselej, kadar zahtevajo potrebe v družini in zunaj nje.

Ker vidimo pred seboj važne dogodke v socialni, politični in kulturni smeri, si želimo enakomislečega in čutečega naobraženega ženstva, ki bo po svoji strani kos bodočim nalogam, čakajočim razrešitve ravno po — katoliško misleči slovenski inteligenci. Vzgoja takega naobraženega ženstva je torej s tega višjega stališča nujna potreba. Prepričani smo, da bo le globoko in fino naobraženo katoliško misleče ženstvo moglo podpirati veliko kulturno nalogo moškega naobraženstva.

Del velepomembnega kulturnega dela pripada ženski gotovo najprej v družini; a omejitev izključno na družino, zasebno, skrito življenje ne sme biti nikdar absolutno načelo. So potrebe in dolžnosti tudi zunaj družine, ki zahtevajo mnogo požrtvovalnosti radi splošnih kulturnih in često — karitativnih potreb.

Skrb za družinsko vzorno življenje mora biti prva naloga naobražene ženske. Le kadar je družinsko življenje urejeno, more mož razviti svoje sile v prosepah splošnosti. Ni večje škode, kot je tedaj, ko notranje zasebno družinske razmere onemogočajo možu sodelo pri javnih socialno-političnih preosnovah. In neurejenih zasebnih razmer je često ponajveč kriva žena, ki ne razume naloge svojega moža zunaj družinskega kroga, ki pa tudi ni kos vsem zahtevam vzorne matere, vzorne odgojiteljice in vzorne gospodinje. Posledice neurejenega družinskega življenja posegajo navadno tudi iz njegovega kroga direktno ali pa indirektno, ko vežejo in absorbirajo tiste moči žene in moža, ki bi jih lahko posvetila splošnemu blagru. In zato so nam čisto jasne besede dr. Krekove ob desetletnici „Danice“ : „Ideal zdravega, čilega rodbinskega življenja, kako lep si! Dobro očete, dobre matere, krščansko vzgojo otrok — to nam daj, dobrotno nebo, pa smo rešeni!“ (Po desetih letih.)

Družinsko življenje je torej prepomembno i za naš — družabni problem, ki hoče sodelo moškega in ženskega naobraženstva, sodela krščanskih družin. Brez teh nam ne bo mogoče nikdar zavladati tudi na družabnem polju, kot se je zgodilo na političnem in gospodarsko-organizatoričnem.

Želimo si torej naobraženega ženstva, ki bo pojmovalo vsestransko zasebno, idealno lepo družinsko življenje, a imelo tudi zmisel za sodelo pri preustrojitvi slovenske javnosti. Želimo si pa zlasti globoko naobraženega, fino čutečega in za žrtve sposobnega, veledušnega katoliškega ženstva. Brez njega moško naobraženstvo daleko ne bo moglo izpolniti tiste svoje misije, ki je zarisana v razvoju zadnjih dveh desetletij. Ne vemo, če že danes pojmuje ženski dijaški naraščaj svojo nalogo ob pogledu na bodoče sodelo z moškim naobraženstvom. Toliko vemo, da doslej tega ni pojmil in ne bo pojmil, če ne bo primerno vzgojen. A tudi s a m o s t o j n o bi moral misliti dalje kot sega skrb za — toaleta in zabavo! (Dalje.)

L. S.:

Slovensko vseučiliško vprašanje.

Minulo je dobro leto, odkar je najhuje valovalo zanimanje za slovensko vseučilišče v Ljubljani. Povod je bila, kakor znano, vladna predloga za italijansko pravno fakulteto na Dunaju, ki so jo izzvali barbarski izgrediv avli dunajske univerze. Takrat je protestiralo združeno slovensko dijaštvo na več shodih v tujini in doma proti krivičnim nameram vlade, ki je popolnoma prezrla pod hipnim vtisom razmer stare slovenske vseučiliške zahteve, in Italijanov, ki so hoteli silno oškodovati Slovence, s tem da so zahtevali za kraj italijanske fakultete — Trst. In krepka, občja zahteva po slovenskem vseučilišču je zadonela po celi domovini.

Lahko rečemo, da se je vršilo lansko leto pri dijaštvu v znamenju dela za slovensko vseučilišče v Ljubljani.

Minulo je od tedaj leto dni. Za koliko smo napredovali v tem času? V katerem stadiju razvoja stoji danes slovensko vseučiliško vprašanje? Potrebno je po tem času, da spet registriramo dogodke, ki se tičejo naše stvari, zlasti ker vse kaže, da je izpremema položaja pred durmi.

Oglejmo si najprej stališče državnega zbora, zakaj priznано je, da ima odločilno besedo tu on. — Ko je bil lani kmalu po Veliki noči v zbornici sklenjen proračun, je hotela vlada obdariti Lahe z univerzo v zahvalo seveda, ker so ji pomagali pri glasovanju za bosensko banko. Konstatirati moramo kot občepriзнano dejstvo, da so takrat poslanci „Slovenskega kluba“ s svojim energičnim nastopom preprečili ta načrt, in da se imamo le njim zahvaliti, da nimajo Lahi že letos svoje univerze v Trstu. V več sejah proračunskega odseka je poslanec Gostinčar s svojim obstrukcijskim govorom zabranil, da ni prišla vladna predloga, odobrena iz odseka, pred parlament, kjer bi bila gotovo dobila večino. Tako je on tedaj rešil junktim med laškim in slovenskim vseučiliščem, ki ga je sklenila „Narodna Zveza“, dvorni svetnik dr. Ploj se je pa zadovoljil z nekaj minut trajajočim govorom. — Dejstva govore! In ni nam znano, da bi se bili znosili radikalci nad njim,

tisti radikalci, ki so prej opetovano napadli slovenske poslance, češ da ne stojе na stališču junktima, kakor ga je označil na dijaškem shodu dr. Korošec, dasi so ga ravno oni prejkotslej držali pokonci.

Vsled obstrukcije je bil državni zbor zaključen, po počitnicah zopet sklican, in sledila je po dolgem boju izprememba poslovnika, predlagana od opozicije. Vlada je imela dosti nujnejših stvari na srcu, zato je stopilo italijansko vseučiliško vprašanje za nekaj v ozadje.

Zopetno obravnavanje predloge za laško fakulteto na Dunaju se je vršilo letos prav pred Veliko nočjo. Dunaj kot kraj je samo nerodna in prozorna finta, zakaj debatiralo se je vseprek, le o Dunaju malo, ker ni nihče zadovoljen z njim in ga vsi, razen morda Slovanov odklanjajo. Debatiralo se je le o Trstu in delala propaganda zanj od vladnih strank. Celo Italijani in naučni minister sam so si „pridržali“, da stavijo v odseku izpreminjevalne predloge. Kakšni bodo ti predlogi, ni težko uganiti. Če si ogle-damo sedaj razmerje glasov, vidimo, da je večina pač naklonjena Italijanom. Socialni demokratje, nemški krščanski socialci in celo nacionalci, ki so bili vsi še nedavno proti, so se izražali sedaj po svojih glavnih govornikih v prilog laškim zahtevam. (Takih radikalcev kakor Wastian ali pl. Stransky, ki so a priori proti vsaki nemški univerzi sploh in ki odrekajo Lahom pravico do vseučilišča, ker ga potem zahtevajo tudi Slovenci, Čehi in Rusini, je tudi med njimi že manjšina.) Večina pa je prišla srečno že na stališče, da kulturni Italijani pač zaslužijo to kulturno ustanovo poleg zgodovinskih vzrokov tudi zlasti zaraditega, ker jih Slovenci enako stiskajo kakor Nemce, da se bodo torej laže ubranili . . . To so trdili pri prvem branju predloge radikalni Nemci in Italijani. O ironija zatiralcev! Podobnega kalibra so tudi zahteve tržaškega nemškega načelnika dinastične zveze, da naj se tam ustanovi univerza z laškim, slovensko-hrvaškim in nemškim učnim jezikom. (Prim. Die Freistatt 12. marca t. l.) Zakaj ne tudi s kitajskim? — Pravtako predlog, da naj se ustanove na navtični šoli v Trstu paralelke z nemškim učnim jezikom.

Stališče vlade nasproti naši vseučiliški zahtevi je še vedno staro, da bi nas namreč opeharila, čeprav priznava njeno nujnost.

Od jugoslovanskih poslancev so govorili dr. Spinčič, Gostinčar in dr. Rybač.

Kdor je zasledoval nastop Gostinčarjev, bral njegov izborni govor (Slovenec 26. marca), bo prišel do prepričanja, da se nam takih sposobnih, vztrajnih in značajnih borilcev za naše zahteve le še manjka. To dejstvo, da ravno on kot zastopnik slovenskega delavstva tako izborno in z vnemo dela v dosego naše najvišje kulturne ustanove, nam je znak in dokaz, kako globoko se je prepričanje o nujni potrebi razširilo med celim narodom In to nas mora navdajati z zadovoljstvom!

Kaj naj pa rečemo o tistem komunikeju, ki je pod firmo „Saveza južnih Slavena“ strašil po časopisih in v katerem je vse drugo samo nobene besedice o junktиму ne? To bi se reklo pustiti laškemu vseučilišču prednost in v teh razmerah vladi na ljubo opustiti zahtevo po slovenski

univerzi. Odkar je dr. Ploj, načelnik „Saveza južnih Slavena“, po osmih dneh, ko je vladal že dolgo velik hrup po javnosti, dementiral komunike, je izgubil isti svoje zle posledice. Pa to ni Plojeva zasluga. Ko bi njegovi politični nasprotniki ne bili pravočasno opozorili na nevarnost in ga primorali, da je preklical, dvomimo, da bi bil on sicer to storil. Če se greh prepreči, zato ni grešni namen še nič boljši. To, da ni koj dementiral, je pač vse obsodbe vredno. Sicer pa tudi krivec, ki pa še danes ni imenoma eruiran, ne bo daleč od tistega, ki je že opetovano pokazal s svojim nastopom, da so mu osebne strankarske koristi več kakor pa najvišje kulturne potrebe celega naroda. In nad takim početjem se mora slovensko dijaštvo zgražati in ga najodločneje obsojati.

Spričo ponovnih spletk v tako važnih vprašanih moramo izraziti bojazen, bo-li tudi drugi delegaciji slovenski mogoče doseči tiste uspehe kot bi jih sicer. Zgodovina pa bo obsodila škodljivce!

In če nas sedaj, ko bodo Italijani dobili svojo fakulteto, prezro, bo naše vseučilišče za dolgo vrsto let pokopano, če ne za vselej. Zakaj potem bodo primorski Slovani v pretežni večini raje študirali v Trstu, ki jim že sedaj ne gre iz glave, ostalim dovolijo morda reciprociteto zagrebškega vseučilišča, potem se pa Slovenci lahko obrišemo pod nosom. Edino upanje stavimo še v „Slovansko Enoto“, če bo vztrajala na tistem sklepu, ki ga je sklenila v lanskem poletnem zasedanju na predlog dr. Šusteršiča, da bo v tem vprašanju do skrajnosti podpirala jugoslovanske poslance.

Ker smo že ravno omenili reciprociteto zagrebške univerze, moramo reči, da se tudi tu kaže, kako imamo Slovenci neko posebno zavrženo stališče. Kadar govore Nemci o trializmu, ki bi jim navsezadnje ugajal, vedno navajajo kot dežele, ki bi jih obsegala jugoslovanska celota, hrvaške in kvečjemu še celo Istro. Slovenci, ki bi tako potem ne imeli nobene opore več v Hrvatih, bi tem preje podlegli nasprotnikom na njihovem potu k Adriji.

In ko je lansko zimo predlagal hrvaški ban našemu naučnemu ministrstvu, da se prizna enakoveljavnost zagrebškega vseučilišča, je omenjal le Dalmacijo in Istro, katere naj bi imele ta beneficij. Ob tej priliki so poslali jugoslovanski poslanci vladi spomenico, kjer se toplo zavzemajo za to potrebo in obenem prosijo iste pravice tudi za ostale slovenske dežele, zlasti za primorske. (Glej Zora XVI., 4., 92.)

Izpregovoriti moramo še par besed o pripravljalnem delu za slovensko vseučilišče. Iz zadnjega časa ne vemo na tem polju zaznamenovati na tem polju nikakih napredkov. Edino kar je tu dejanskega, je tistih par štipendij za habilitacije; sicer se pa nahajamo v veliki nepoučenosti. Par načrtov za sistematično delo smo čitali po časopisih: neumni so itak neizpeljivi, ampak tudi o pametnih ne čujemo, da bi se izpeljevali. Vseučiliški odseki krepko molče. Po našem mnenju to ni v korist celi stvari. Nihče ne zahteva, da bi se izdajale važne tajnosti, toda brez navedenja dejstev, storjenih priprav ne more živ krst vedeti, ali je že kaj narejenega ali nič.

Češki provizorij za slovensko univerzo v Pragi je padel v vodo, kakor smo že naprej vedeli, če so se prav radikalci iz strankarskih ozirov toliko ogrevali zanj; ministrstvo ga ni dovolilo vsled tehničnih težkoč.

V domovini je sklenil v januarju l. l. kranjski deželni zbor soglasno resolucijo, da naj se ustanovi v Ljubljani visoka šola, s samo slovenskimi glasovi pa so se sprejeli predlogi, da bodi ista slovenska in ostali tozadevni predlogi. Ne more nam pa ugajati letošnji sklep goriškega deželnega zbora, da naj se takoj ustanovi laška univerza v Trstu in slovenska v Ljubljani, četudi ni rešitev cele zadeve odvisna od sklepov deželnih zborov. Da bi bil Trst sedež laške univerze, proti temu moramo načelno biti vedno in povsod, čeprav momentane koristi žele drugače. Dobro pa je pri tem to, da so Lahi tako priznali upravičenost zahteve po slovenskem vseučilišču.

Čudno je nadalje dejstvo, da se slovenski občinski odbori ne zavzemajo v dovoljnem številu za slovensko vseučilišče. Peticij na vlado bi moralo kar deževati. Če se sklene toliko malenkostnih stvari, ki imajo samo za eno občino pomen, bi se vendar lahko sklenila enkrat peticija za stvar, ki je vitalnega pomena za celokupni narod. Človeku bi se lahko zdelo, da izvira to iz nekega omejenega egoističnega stališča, češ kaj bo to meni koristilo, ko bi ne vedel, da je vzrok le malomarnost.

Slovensko dijaštvo je lansko leto veliko delalo za slovensko vseučilišče. Kot nekak sklepen akord tega dela se mi zdi obravnavanje tega vprašanja na glavnih počitniških sestankih in sprejem tozadevnih resolucij. Vleči pri tem, kakor so to storili radikalci, zahtevo po reciprociteti inoslovanskih univerz v eno vrsto z zahtevo za reciprociteto zagrebške, se mi zdi — če ne več — vsaj taktično pogrešeno.

Potem pa je pustilo slovensko dijaštvo letošnje leto vseučiliškemu vprašanju dosti prosto pot, držalo se je nekako v rezervi bodisi v prepričanju, da je storilo svojo dolžnost in da so njegov prvi namen strokovne študije, bodisi nezadovoljno, ker ni videlo takoj zaželjenih uspehov in ker vprašanje samo ni bilo tako akutno na dnevnem redu. Sedaj pa, ko se menda bliža odločitev, moramo vendar zopet povzdigniti svoj glas: Na zvesto in vztrajno delo za naše vseučilišče! Italijanom nikdar preje univerze kot nam. V Trstu pa nikoli in nikdar!

J. Samsa:

Odkod ugovori proti veri in cerkvi?

(Dalje.)

Drugi vir napadov in obrekovanj, ki jih mora vera in cerkev prenašati, je nevednost, nepoznanje v verskih rečeh. Človek je že tak, da je pripravljen kako stvar soditi in tudi obsoditi, četudi morda ničesar ne ve o dotični stvari. Saj živino v dobi, ko si vsak liberalni pisatelj drzne kritizirati katoliško cerkev in

njene naprave. In kritika — izrečena ostane in najde vedno ljudi, ki jo verjamejo, če je še tako neumna. Že prvim kristjanom so očitali, da uživajo in darujejo človeško meso. Tako so — deloma vsled nevednosti, deloma vsled hudobije — nastale zgodovinske laži, ki jih je objektivna zgodovina že zdavnaj dokazala kot take, ki pa še vedno životarijo po liberalnih podlistkih in brošurah Wahr-mundovega kalibra, laži o papežinji Johani, o grozodejstvih inkvizicije itd. Izdaten vir takim lažem so anali nekaterih humanistov, ki so pisali v cerkvi sovražnem duhu. Tako je vir vseh laži o inkviziciji »Clorente, Historie de l' inquisition Espagnole« itd. itd.

Mnogo nezaslužene odioznosti je nakopalo cerkvi napačno pojmovanje srednjeveške zgodovine. Mračni in temni srednji vek je cerkev imela — tako pravijo — v svojih okovih, odvrčala ga od napredka in svobode itd. »Tout comprendre c'est tout pardonner«. Vse razumeti se pravi vse odpustiti, to velja zlasti pri poučevanju zgodovine. Kdor presoja srednji vek s stališča moderne dobe, mu ne bo pravičen sodnik. Vsak zgodovinski pojav se mora razumeti iz svojega časa; saj je rezultat tedaj danih razmer. Srednji vek je bil čas verskega navdušenja in verskega življenja. V srednjem veku se je vse presojalo »sub specie aeternitatis«. Električne in zrakoplovne srednje veka ni rabil in tega mu ne bo nikdo v zlo štel.

Moderne historiografe — tudi take, ki menijo, da so objektivni — zelo bode v oči velika svetna moč cerkve v srednjem veku. A da je imela cerkev v srednjem veku svetno državo in oboroženo moč, je bilo samo ob sebi razumljivo in za srednji vek naravnost potrebno. »Moje kraljestvo ni od tega sveta«, je rekel Kristus in tudi noben škof in papež ni nikoli trdil, da se bo cerkev vzdržala in širila z orožjem. Cerkveno državo so ustanovili italjski narodi sami, ki so si prostovoljno izbrali rimskega škofa tudi za svojega svetnega vladarja ter mu izročali cele pokrajine v last. Da se papeži tega niso branili, kdo jim more zameriti. Da pa je v času preseljevanja narodov in splošnega nereda cerkev rabila tudi oboroženo moč, je gotovo. Dejstvo je pa tudi to, da je ravno cerkev v srednjem veku branila narode pred absolutizmom svetnih vladarjev. »Cerkev zavira napredek, je nasprotnica znanosti in kulturi, ker ne dovoli svobodnega raziskavanja. To dokazuje »Index librorum prohibitorum«, »Syllabus« Pija IX., enciklika Pija X. »Pascendi Dominici Gregis« proti modernistom« itd. Tako vpije danes vsak, kdor hoče biti napreden in modern. Tudi tukaj je nevednost mati zmote in prevare. Cerkev je popolna družba in kot taka sme svojim članom dajati pravila in jim tudi marsikaj prepovedati, ako se ji zdi, da je to v korist njenim članom. Ako torej cerkev meni, da je kaka knjiga nevarna npravnosti, sme reči: »Te knjige moji udje ne smejo brati.« Kdo more cerkvi to braniti. Cerkvi še na misel ne pride, da bi s tem

omejevala znanost ali napredek. Kdor ima pameten vzrok, da knjigo vkljub prepovedi bere, jo sme brati, oglasi naj se ustno ali pisмено pri škofu ali pri generalnem vikarju in stvar je v redu.

»Toda,« pravijo, »moderna veda je marsikaj dokazala, kar verskim naukom nasprotuje.« Resnica pa je, da ni moderna veda še prav ničesar dokazala, kar bi nasprotovalo kaki verski resnici. Predmet vere so resnice, ki se tičejo človekovega moralnega življenja in njegovega cilja, predmet vede pa je narava z vsemi svojimi mnogovrstnimi predmeti. Vera in veda sta kakor dve vzporedni črti, ki se nikoli ne moreta križati. Seveda če se pa naravoslovec à la Haeckl ali Grošelj spusti na filozofsko ali celo na versko polje, tedaj pa ima cerkev pravico vstati in protestirati ter reči: Ne sutor ultra crepidam. — Le čevlje sodi naj kopitar. Ti ostani lepo pri svojem naravoslovju in pusti vero pri miru. In pri taki priliki ima cerkev navado, da jasno in določno opredeli svoj nauk zato, da vsakdo jasno ve, pri čem je.

Da se toliko govori o nasprotju med vero in vedo, pa so pogosto krivi ozkosrčni teologi sami, ki se popolnoma brez potrebe boje, da ne bi kdo drugače trdil, kakor je v svetem pismu zapisano. Sveto pismo je verska in moralna knjiga in s kakega drugega stališča se sploh ne da kritizirati, ker se v vsakem drugem oziru lahko akomodira svetni vedi. Z druge strani pa zopet učenjaki nedokazane teorije in hipoteze prodajajo kot znanstvena dejstva — včasih samo zato, da umetno napravijo nasprotje med vero in vedo; njihov namen je pogosto politična agitacija, denar. S tem pa zapeljujejo javno mnenje in nevedno maso; kajti krepko zabavljanje in velika gonja vedno ugaja instinktom poulične mase. — »Dajmo besedam pravi pomen,« je klical Leon XIII. Kadar se to zgodi, se ne bo več govorilo o nasprotju med vero in vedo.

Končno treba ločiti v cerkvi dvojno: »verske in moralne nauke ter disciplinarne zadeve«. »Res fidei et usorum« in pa »res disciplinares«. V verskih in moralnih naukih je cerkev nezmotljiva ter si ne dovoli prav nikake kritike. Tu velja samo »aut, aut«, ali se podvržeš in veruješ, ali nisi kristjan. Tudi v disciplinarnih zadevah zahteva cerkev pokorščino in jo mora zahtevati. A te disciplinarne naredbe so človeška inštitucija, odvisne od kraja in časa. Dočim so verski in moralni nauki za vse čase in kraje isti in neizpremenljivi, ker so dani od Boga, so disciplinarne naredbe odvisne od ljudi in zato različne po času in kraju. Take stvari disciplinarnega značaja so: liturgična vprašanja, način, kako se oznanjuje božja beseda, liturgični jezik itd. Res pa je, da v cerkvi opažamo tendenco tudi v disciplinarnih naredbah doseči neko gotovo enotnost.

Kakor sploh tako je cerkev tudi v disciplinarnih rečeh konservativna. »Nihil renovetur, nisi quod fuerit traditum« — tega načela se drži cerkev, kjer le more. In to se ji tolikokrat očita, češ, da ovira

napredek; a kdor razmotriva današnji čas, bo priznal, da je prav potrebna neka sila, ki nekoliko zadržuje prehlavno steganje po negotovih in nedokazanih teorijah. Kaj pomaga ves napredek, ako pa napredek in znanost zgubi stik z življenjem in s človekom ter postane sama sebi namen. Ravno s svojo konservativnostjo pa cerkev skrbi za kontinuiteto in realnost napredka in kulture. Cerkev hoče, naj bo kultura in znanost sredstvo v dosego človekove sreče, ne pa v njegovo nesrečo in pogubo.

Končno še eno misel, zakaj se zlasti inteligenca odtujače veri in cerkvenemu življenju. Vzrok je prevzetnost in naj bo tudi znanstvena. Učenjak meni, da je visoko vzvišen nad nevedno množico, da mu torej ni treba v cerkev hoditi; vera je za neuko maso, si misli, meni zadostuje znanost, veda. Zamalo se mu zdi, da bi v cerkvi klečal poleg priprostega človeka; preučen je in preizobražen za to. Ko bi bili tudi v cerkvi trije razredi, kakor n. pr. na železnici, ali lože in parket, kakor v gledališčih, ali ako bi bila posebna služba božja za aristokrate in učenjake, verjemite, da bi jih prišlo mnogo v cerkev, ki jih sedaj nikoli ni. Toda ena cerkev je, ena vera, en krst in en Bog je nas vseh; pred Njim smo vsi enaki, učenjaki in priprosti, bogati in revni. Kristus ni aristokratom in učenjakom nikakih predpravil dal v svoji cerkvi. Sicer pa je vsebina katoliške vere in katoliškega bogočastja tako bogata, da jo tudi veleum Tomaža Akvinca ali Goetheja ali Aristotela ne bi mogel izčrpati. Koliko več duševne hrane bi našel tu izobraženec nego priprost človek, saj obsega katoliška vera sintezo vseh znanstvenih in filozofskih vprašanj. Znanost in filozofija brez tega najvišjega odnosa do vere in do končne blaženosti človekove pa ni vredna, da bi ji človek žrtvoval svoje življenje. In vendar jo brezverni učenjaki goje v najidealnejšem slučaju zaradi nje same, in to je moderno malikovanje, ali je pa goje zaradi časti ali denarja, in to je — egoizem.

A znanost sama brez vere in verskega življenja je mrzla in mrtva; človeku ne daje tiste opore, ki jo potrebuje v življenjskih konfliktih, ne daje mu hladila in tolažbe in opore, ki jo potrebuje. Znanost je samo enostranska izobrazba človekove individualnosti, izobražuje mu samo razum, volji ne nudi nikake izobrazbe. Resnično izobražen pa je le tisti človek, ki si je izobrazil razum in voljo. Najpopolnejšo ker najtežjo izobrazbo pa najde volja v udejstvovanju verskega življenja. Znani Foerster sam priznava, da je znanstveni in kulturni napredek brez etičnega napredka nesreča za človeštvo. Prava etika pa ni mogoča, ako ne sloni na verskih načelih.

Pokazal sem nekoliko potov, po katerih prihajajo ugovori proti veri in cerkvi. Že iz tega je razvidno, da je zadnji vir in vzrok nezadovoljnosti z vero in cerkvijo in vseh ugovorov, ki iz te nezadovoljnosti izvirajo, človek sam. Razvidno je tudi, da je vsak ugovor, ki se ga človek oprime v pomirjenje svoje vesti, nič. A tudi če na-

sprotniku ovržeš vsak ugovor, ga še ne boš vedno pripeljal do vere. Vera je čin proste volje; razum sicer uvidi, da je vera dovolj utemeljena, a volja se svobodno odloči, da vero sprejme ali ne. Verske resnice niso notranje razvidne, zato je volja svobodna. Tretji činitelj vere pa je nadnaravni — milost božja. To pa Bog deli vsakemu po zasluženju, kajti »Deus neminem deserit, nisi deseratur«. Pravo in trajno srečo človek najde samo v živi veri. Celó Goethe, ki mu ni manjkalo ničesar, kar si more izobraženec želeti na tem svetu, je imel trenutke, v katerih je to čutil. Krasno je to izrazil v Faustu:

„Doch ist es jedem eingeboren,
Daß sein Gefühl hinauf und vorwärts dringt.
Wenn über uns im blauen Raum verloren
Ihr schmetternd Lied die Lerche singt,
Wenn über schroffen Fichtenhöhen
Der Adler ausgebreitet schwebt,
Und über Flächen, über Seen
Der Kranich nach der Heimat strebt.

— — — — —
Dann wird's in unserm Busen helle,
Im Herzen, daß sich selber kennt.
Vernunft fängt wieder an zu sprechen,
Und Hoffnung wieder an zu blühn;
Man sehnt sich nach des Lebens Bächen,
Ach! nach des Lebens Quelle hin.“ —

In kje je ta vrelec življenja? To je Kristus, ki je rekel: »Ego sum via, veritas et vita.« Ta studenec žive vode pa najdemo samo v živi veri.

Ksaver Meško:

Pisma.

II.

„Križaj ga! Križaj ga!“

Skozi vsa stoletja sem hrumi ta žalostni krik čez svet in buči od roda do roda, od kraja do kraja kakor viharo gromenje besnečega morja. In podira, rani, uničuje in mori kakor neobuzdana moč razdivjanega morja.

Ali je bil kdaj čas, ali je kraj na širnem svetu, kjer bi bil človeškim srcem ta krik nepoznan?

V hrušču tega klica, srdu in sovraštvu se izgublja in zamira vsaka beseda ljubezni in spravljivosti.

Ko je Gospod na križu prosil: „Oče, odpusti jim . . .“ kdo ga je slišal, kdo poslušal? Kdo se je zmenil zanj v vseobčni, strašni pijanosti srda in sovraštva?

Tako še dandanašnji prevpije in zagluši glas onih, ki oznanjajo ljubezen. Razneso ga viharji strasti, jeze in sovraštva na vse strani. Ne bila bi sicer škoda glasu človeškega, če neslišan izzveni v sovražnem vrvenju in v vojnem trušču. A škoda in gorje je v tem, ker je klic po ljubezni — klic božji. In ta se izgublja brez koristi.

Že večkrat se je v „Zori“ in drugod svarilo pred politiko. Ni za mladostne, neizkušene duše. Najbolj pokvarjajo mlada srca politični časniki, ti arsenali srdi in sovraštva, zavijanji, nepremišljenih, mnogokrat premišljenih krivičnih sodb. In jaz spet kličem: „Ne sledite našemu političnemu časopisju v strasteh, v zavijanju in v sovraštvu!“

Če bi bil jaz mogočnej tega sveta, bi dal povelje, da nosijo vsi listi na čelu 13. poglavje I. lista apostola narodov Korinčanom, največji slivospev ljubezni, kar jih je spisala kdaj človeška roka; Pavlova je bila navrh posvečeno orodje v roki Duha božjega. Naj bi bilo to poglavje urednikom, pisateljem in čitateljem jutranja, poldanska in večerna meditacija! Kdor pa bi se pregrešil zoper to poglavje, zoper ljubezen, v besedi, v pisavi ali v dejanju, bi ga dal vkovati v verige in vreči v ječo. Ker vsak tak je ubijalec, le prepogostokrat stotern, ker seje seme sovraštva v stoterna srca.

A poreče kdo: Po ti poti postanemo sami slabiči! Ne! Ne mislim in nočem, da postanemo voda in limonada. Tudi sam nisem. Ne, plamen bodimo! A plamen ogrevajoč in očiščujoč!

Le poglejte svetnike! Bili so ognjišča ljubezni, solnca ljubezni, razsvetljuječa, oplojuječa in osvežujoča. A vendar kako močni in mogočni v besedi in v dejanju! Kako zvesti vedno samim sebi, ne omahujoči od dneva do dneva, zdaj na desno, zdaj na levo. Ostali pa so si lahko vedno zvesti, ker niso nikoli storili nikomur krivice. Tako jim ni bilo treba ničesar preklicevati, ničesar tajiti, ničesar zavijati, ničesar popravljati.

A odprite oči in poglejte one, katerih srca so polna zavisti, vsa razjedena od sovraštva, kakor so bi'la srca farizejev in pismarjev napram Gospodu. Koliko napak narede taki neukročeni zaleteli v vsakem domu, v vsaki stranki v javnem življenju. Plemenitejšim in pravičnejšim elementom v stranki pa potem pripade neprijetna naloga in sitna dolžnost, da njihove napake in krivice popravljajo in oblažujejo. Ko bi se le vse dalo popraviti! A navadno ni mogoče.

Koliko zlega stori v dovzetnih srcih ena žala beseda; koliko dobrega semena pogazi, koliko cvetja zamori, koliko dragocenega sadu unjči en sam nepremišljen, od sovraštva navdahnjen stavek — ko se odpro nezmotljive knjige večnega Sodnika, bodemo šele vse to umevali. Sedaj smo preomejeni, premajhni v ljubezni.

Če je sovraštvo zlo — in to je — če je nepodjarmljeno in neukročeno srce nesreča — tudi tega nihče ne more zanikati — se iz njih ne more roditi dobro in blagoslov. Osat rodi, nikoli grozdja... Dve skupini me posebno zanimata v svetovni drami trpljenja Gospodovega: Tožitelji Jezusovi in sodnik. Res, pismarji in farizeji me odbijajo in me navdajajo zaradi svoje brezsrčnosti in lokave hinavščine s studom in zaničevanjem.

A eno mi imponira na njih. Bili so do konca konsekventni! Še v grobu Jezusu iz Nazareta niso mogli odpustiti, ne ga pustiti v miru. — „Ta zapeljivec ljudstva . . .“ govoriijo Pilatu še o mrliču.

Ta konsekventnost me zanima, ker je dandanašnji več ne srečavamo. In ne vem, če smo zaraditega na boljsem.

Saj ste brali kdaj nekrologe? Žalostno poglavje tvorijo v današnjem času in zelo čudno izpričevalo dajejo mišljenju in srcem naših sodobnikov. Po smrti najdejo ljudje vse mogoče in nemogoče dobro na človeku. Za življenja niso videli, ne marali videti biserov, ki so ležali na solncu in so se svetili širom in križem dežele. Še z blatom so jih včasih za zabavo malo ometali, da ne bi preveč blesteli in s svojim leskom njihove slave in njihovega veličanstva zatemnjevali. Po smrti pa jih izkopavajo iz najskritejših globočin onemelega srca. Še prav vsakdanje steklo hočejo pretvoriti v najdražje bisere. Prepozno! Ko bi iskali za živih dni z ljubeznijo sveto in božje v človeku in bi to cenili in spoštovali ter vsako iskrico gojili z marno vnemo in bodrilnim usmiljenjem, mnogo drugačna pota bi šlo življenje marsikogar . . .

Farizeji so bili v tem oziru močnejši značaji, celotnejši možje.

Nasproti tem od strasti povsem razjedenim, od sovraštva na razumu otemnelim možem stoji hladni Rimljan Pilat. Res, zablodil je. Človeško je to. A vsaj iskal je resnico, iskal sveto in božje v človeku, ki mu je bil izdan z izrecno grozljivo zahtevo, da ga mora obsoditi na smrt.

Ko bi iskali tudi mi bolj pozorno sveto in božje v človeku, ko bi sodili bližnjega z večjim premislekom, z nekakim notranjim odporom, ki je vedno znak plemenitega sočutja in svetle ljubezni, manj krivic bi povzročili bližnjim, mnogo srčnega nemira bi sebi in drugim prihranili. A kako se sodi pri nas v vsakdanjem življenju brez preiskav, brez vse uvažujočega tehtanja, brez usmiljenja!

En zgled iz lastnega življenja, ki me še danes skeli in peče.

Bilo je v 3. gimnazijskem razredu v Ptujju. Imel sem sošolca, ki je bil zelo blaga duša in mi resnično vdan. Prihajal je večkrat k meni na stanovanje. Baš poleg tega pa je imela svojo sobico neka šivilja v srednjih letih. Ker je bil siromašen, mu je dala včasih kaj jesti; morda si je sama pri-trgovala; in on ubog in lačen je seve sprejemal. Nekoč pa je izrekla — iz nepremišljenosti ali v šali, sam ne morem določnega trditi — nekaj precej dvoumnega o njenem razmerju. Jaz, dasi prepričan, da ni bilo na stvari nič hudega, sem besedo pograbil in jo raznesel med tovariše. In tako smo reveža skupno obsodili.

Nekega dne mi pravi na ulici ves žalosten s solzami v očeh: „Glej, čemu si raznesel ono, ko pa veš, da ni bila resnica!“

Sramoval sem se že poprej svojega dejanja, tedaj sem se vznemiril še bolj. A odpuščanja ga nisem prosil, stvari nisem preklical, vsaj zadostno ne. Zmotno sem mislil, da bi se s tem ponižal.

Tako je obsodba na njem ostala.

Dandanes upam, da so bili pač tudi sošolci prepričani, o neresničnosti ali vsaj pretiranosti greha, ki smo ga naprtili na rame in na dušo. A majhna in žalostna je ta tolažba!

Po četrti šoli naju je usoda ločila. Nikoli več se nisva videla. Pozneje sem mu pisal — je tudi duhovnik — in ga prosil odpuščanja. A nisem dobil odgovora. Morda se še sedaj name srdi . . .

Ko govorim in delam obračun sam s seboj ob mirnih dneh in v tihih, brezsnih nočeh, se vprašujem z bridkostjo in sramom: „Zakaj sem storil to? In zakaj nisem imel poguma, da bi ga prosil v ponižnosti in skesanosti odpuščanja in bi preklical neresnico, ki sem jo tako pogumno vrgel v svet?“

Vam želim, mladi prijatelji, da bi se vam ne trebalo izpraševati nikoli česar sličnega in da bi nikdar ne čutili bridkosti, ki izvira iz teh vprašanj in iz sramu pred lastnimi neplemenitimi dejanji . . .

Pazimo na vsako besedo! Zlato je treba previdno tehtati, strup do pičice natanko zmeriti, preden se ga vzame ali komu da — še bolj skrbno in previdno tehtajmo besede!

Zdravi!

Ivan Mazovec:

Romantika.

(Konec.)

Pesnik je razdelil svojo zbirko v tri oddelke: Sogna i sogni miei, Refleksije in Romantika. Prva dva oddelka spadata tesno skupaj: V »Sanjah« popisuje pesnik v krasnih slikah svoje življenje, ki se je vilo po livadah, po lepi naravi, v dragi družbi, med štirimi stenami velikomestnega kabineta, v družbi z razdvojenim srcem, v katedralah pred Najsvetejšim, v družbi z — Bogom . . . Konča se prvi oddelek s pesmijo »Velika noč« in nekoliko pred koncem je veličastna pesem »Jutro Rojstva«, ki bi v marsikaterem oziru lahko prišla na konec tega oddelka.

V drugem delu je pesnik mirnejši, viharji prežitega življenja so za njim in tu ima priliko, da piše »Refleksije«. Mnogo se doživi, in mnogih reči človek takrat, ko je sam v njihovi sredi, niti ne spozna, posebno če je strastno udeležen. Šele pozneje, ko smo zopet v položaju, da — kot se izraža Puškin — z viška gledamo na življenje, ki nas pusti hladne, — šele pozneje spregledamo v marsičem, vidimo mnogo reči v drugi luči in marsikatera resnica se nam razodene, ki si jo lahko postavimo za merilo za svoje prihodnje življenje. In ko tako pesnik spozna trajne in minljive količine, se toliko bolj odločno

posveti pravemu prijateljstvu, družinskemu življenju, ljubezni do domovine in predvsem se oklene Onega, ki je izvor vsega, in drugi oddelek izzveni v »Molitvi«, kjer prosi Boga za svoje ljudstvo:

Tretji oddelek nosi naslov »Romantika«, kot ga ima tudi cela zbirka. Medtem, ko iz prvih dveh oddelkov odseva predvsem prva viharna doba pesnikova in duševni problemi prevladujejo, je v tem oddelku par krasnih romanc, pripovednih pesmi in legend; iz marsikaterih odseva pesnikovo lastno življenje. Pesnika samega bi lahko nekoliko primerjali s humanistom, ki sedi v zatohli sobi med folianti in išče rešilnih formul. Mnoge pesmi, ki se nahajajo v »Romantiki«, predvsem v tretjem delu, je pesnik zamislil v dvorni biblioteki na Dunaju, listajoč po prašnih listih srednjeveških mistikov . . . Značilno je, da predmet, ki je obdelan v pesmi »V kresni noči«, pesnika tako privlači, da ga obdela — seveda od druge strani — še dvakrat, in sicer v pesmih »Sneženo dete« in »Povest o solzah«. V tem oddelku je nekaj naravnost krasnih pesmi, predvsem dva bisera Pregljeve poezije: »Zlobne oči« in »Pesem dekletova«. — Ciklus »Zlato« harmonsko zaključí celo zbirko; naš pesnik humanist je odkril formulo sreče za zemeljsko bivanje, dobil je ni v knjigah in folijantih, ampak v družinskem življenju in ljubezni . . .

Značilno je razmerje Preglja do naših »modernih«. Zdi se skoro, kot bi šla cela umetniška struja pri Slovencih nekako od leta 1894. naprej vsa generacija iz »cukrarne« neopazeno mimo nje ga. On se nam zdi kot Gregorčičev učenec in zastopnik njegovih umetniških tradicij, predvsem tudi v formalnem oziru. Le semintja zazveni iz njegovih verzov moderna struna, pojavi se silna Zupančičeva koncepcija — in muzika in strast in vsa narava v vsem svojem življenju zaraja v njegovem ritmu, n. pr. »Svarilo« (Rom. 19.). — Zanimivo bi bilo primerjati to pesem z Zupančičevo »Vihar (Čez plan 61.)«. — Nadalje ne najdemo pri njem tudi tistega intimnega občevanja z naravo, ki je tako karakteristično za naše moderne, in ki znači za našo umetnost velik napredek. Seveda so pri tem naši moderni, žalibog, zabredli v panteizem, kar so povzročili tudi drugi vplivi. Iz Kettejevih pesmi se zrcali Dolenjska s svojim lahkoživim zadovoljnim ljudstvom in z vinskimi goricami; Aleksandrov je strastno vzljubil naše gorenjsko polje pod Karavankami in ljudstvo, ki je v posesti te prelepe zemlje; Zupančič nam je zapel krasno pesem o ljubljanskem polju, toda na koncu se roga Posavčankam, ki se vračajo od maše domov; on je bil namreč — v polju pri maši. Ista disharmonija zazveni semintja iz verzov prerano umrlega Aleksandrova . . . Zaslutili so naši moderni novo narodno umetnost, zanimali so se za modro obrobljena okna, za lepe ženske pasove in svilene rute, za sv. Izidorja nad mizo . . . za naše ljudstvo, ki živi na krasnem polju, v planinah in vinskih goricah in se razteza notri doli do sinje Adrije . . . toda

glavno, najvažnejše jim je manjkalo: nam reč duševna harmonija z našim ljudstvom, in odtod imamo tudi razdor med moderno umetnostjo in ljudstvom, odtod tudi semintja zaničevanje do ljudstva. Zato so naši moderni izvršili samo predpriprave, podali nam ornamentiko in okvir, prave narodne umetnosti v celoti pa niso ustanovili. In to je naša naloga. Treba pa bo, da nadaljujemo pri začetem, da vse pozitivne rezultate sprejmemo in potem zidamo dalje. — In še ena važna naloga nas čaka, da emancipiramo vsaj deloma našo umetnost od Dunaja in zapada in da iščemo nitek in zvez z vzhodom in jugom, predvsem s Hrvati. Dobro je, da vedno ostanemo v stiku z zapadno kulturo, toda zavedajmo se tudi, da bo šel razvoj zgodovine v Avstriji v tej smeri, da se izkristalizira v bodočnosti na jugu **veliko slovansko kulturno središče**; in k temu središču bo sigurno spadala tudi slovenska, najsevernejša veja Jugoslovanov, ki bo še po svoji legi in zgodovinskem razvoju tudi posredovala zapadno kulturo proti jugu. To prihodnjost je že zasluhtil eden izmed naših najodličnejših umetnikov F. S. Finžgar in želeti je, da bi vkljub našim žalostnim literarnim prilikam naši pravi umetniki tudi še nadalje vztrajali v tej smeri. Balkan, posebno v prejšnjih stoletjih, s svojimi ljudstvi, s svojo romantično lepo in obenem tragično zgodovino je **bogata zakladnica za naše umetnike** in tu se lahko najde veliko kulturnih vezi in najrazličnejših poti in sredstev, ki bodo vplivala, da bo obrnilo slovensko ljudstvo svoj pogled na Balkan — če nas ne varajo upi — v deželo naše prihodnjosti. — Najprvo mi pričarajmo, kot Joža Uprka svoje Slovake s prelestnimi barvami na platno, naše slovensko ljudstvo v našo umetnost, pa ne samo njegove zunanosti, ampak v se, predvsem narodno globokoverno dušo. S tem pridobimo zopet narod nazaj umetnosti — in druga stopinja bo, da narod tudi potom umetnosti pripravljamo in navdušujemo za one ideje, ki jih bo slišal že drugod in ki tvorijo uvod v važne zgodovinske spremembe, ki bodo — upajmo — spremenile našo dosedanjo usodo . . .

V kaki smeri se bo razvijal pesnik Pregelj, ne vemo in tudi ne moremo z gotovostjo reči. To, kar nam je podal v svoji »Romantiki«, je prva stopnja njegove umetniške poti; in že tu moramo reči, da nam je podal precej pesmi, ki ostanejo. Mnogo reči, ki sem jih povdarjal kot važne za razvoj slovenske narodne umetnosti, so če ne popolne, pa vsaj v začetku že tu; ali ni n. pr. »Pesem dekletova« krasna vinjetica iz slovenskega Primorja, vinjetica, kot je ne bi boljše pogodil ni Dragotin Kette . . . Glavno, duševna harmonija z ljudstvom, ki je manjkala modernim, je pa pri našem Preglju v polni meri, in to je, kar nas navdaja z velikim upom. — Pri prihodnjih delih, ki jih pričakujemo od pesnika, bo treba semintja nekoliko več pile.

S simpatijami in ljubeznijo bomo zasledovali umetniška pota, ki jih bo hodil naš Pregelj, naj si bodo v tej ali oni smeri. Eno le rečemo: če Pregelj z marljivostjo in vedno novo vztrajnostjo nadaljuje svoja pota in se istotako globoko, kot se je v verski, poglobi tudi v slovenski narodno kulturni problem, postane lahko v umetnosti predstavnik nove slovenske katoliške generacije v začetku 20. stoletja.

VISOKOŠOLSKO DIJAŠTVO.

Protialkoholno gibanje med poljskim dijaštvom. — 27. januarja je sklicalo poljsko dijaštvo v Krakovu vseakademični shod v zadevi alkoholizma. Resolucije, ki so jih sprejeli so zelo zanimive, in se glase:

1. Slušatelji in slušateljice Jagiełonskega vseučilišča, zbrani na splošnem akademičnem shodu dne 27. januarja t. l. v dvorani Kopernika, so prepričani o družabni in individualni škodljivosti alkoholnih pijač in priznavajo potrebo krepkega boja z alkoholizmom, za katerega je v prvi vrsti poklicana mladina. Zato odločno pozivljajo vsa akademična društva, da prenehajo s točenjem alkoholnih pijač na svojih večerih in zabavah.

2. Slušatelji itd. — sklenejo obrniti se na senat Jagiełonskega vseučilišča s prošnjo, da napravi potrebne korake, da se čimprej ustanovi stolica za alkoholologijo na Jagiełonskem vseučilišču.

V zadevi te druge točke so poslali posebno deputacijo k rektorju, ki je obljubil predavanja iz alkoholologije v najbližjem času. Frst.

Prvo dunajsko vseučiliško potovanje se je vršilo od 22. marca do 1. aprila t. l. v avstrijske primorske dežele in Mostar. Udeležilo se ga je nad 300 dijakov in okoli 40 profesorjev. Že začetkom marca so se vršile na dunajskem vseučilišču najrazličnejše priprave za to potovanje; najprvo razstava fotografij in predmetov, nanašajočih se na kraje, ki jih je potovanje obiskalo; potem pa skozi cel teden predavanja, v katerih so prvi strokovnjaki seznanjali udeležence z razmerami v avstrijskem Primorju z najrazličnejših strani (zemljepisno, zgodovinsko, umetnostno, gospodarsko, narodopisno itd.). Obiskali so Oglej, Gradež, Pulj, Brionske otoke, Trogir, Split, Salono, Kotor, Dubrovnik, Lakromo, izliv Omble in Canoso, Mostar, Busi in Vis, Poreč, Brišičiki (kraška jama) in Trst. Srečno naključje je hotelo, da so imeli izletniki ves čas najlepše vreme, šele v Trstu so se seznanili z najhujšo kraško burjo. Tudi na potovanju so se vršila najrazličnejša informativna predavanja na suhem in na morju. Uspeh potovanja je bil prav povoljen, tako da so bili profesorji in dijaki ž njim popolnoma zadovoljni. Opozarjamo slovensko dijaštvo, naj izrabi priliko, če bi se še kdaj (obetajo se taka potovanja vsako leto) vršilo podobno potovanje. Frst.

Akademična Pijeva društva (Unio Piana) so bila svoj čas najmočnejša organizacija nemških katoliških akademikov. V šestdesetih letih preteklega stoletja so ta društva najbolj cvetela, ko so imela za svoj namen združitev nemške katoliške akademične mladine v svrhu podpiranja papeževe vojske. Seveda je moral pozneje za časa kulturnega boja ta namen sam ob sebi odpasti. Pijeva društva so svoj program izpremenila v toliko, da hočejo sedaj vzgajati bojevnike v obrambo cerkve v boju duhov proti njenim temeljnim naukom s tem, da člane šolajo na apologetičnem in socialnem polju. Torej

nekako duševno vojsko vzgajati papeštvu, za papeža, cerkev in družbo je načelo, po katerem se pripravljajo na poznejše delo. Da pa tudi na zunaj še kažejo ozko razmerje do cerkvenega poglavarja zbirajo vsako leto Petrov novčič. Sedaj obsega zveza Pijevih društev 12 društev, katerih člani so večinoma bogoslovci in člani bogoslovnih konviktov. Zadnji čas se vedno bolj približuje tudi drugim katoliškim društvom in hoče na ta način doseči ožjo zvezo med bogoslovci in svetnimi katoliškimi akademiki. V ta namen je izbrala zveza tudi po tem ko je jeseni 1908 opustila svoje lastno glasilo, za svoje glasilo organ nemškega katoliškega dijaštva „Der Akademiker“ Društva obstojajo v Dillingenu, Passau, Regensburgu, Rimu, Freiburgu v B., Fuldi, Mainzu, Metz, Minsteru, Paderbornu in v Straßburgu (dve društvi). Članov štejejo ta društva 1647. Frst.

Nemška vseučilišča. Na vseh vseučiliščih v Nemčiji je bilo v letošnjem zimskem tečaju vpisanih 52.407 slušateljev (v lanskem zimskem tečaju le 48 717). Med temi je bilo 13.549 filologov in zgodovinarjev, 10 778 pravnikov, 8543 medicincev, 6330 matematikov in naravoslovcev, 2144 evangeliških in 1679 katoliških bogoslovcev ter 1328 farmacevtov. Največ slušateljev so imela vseučilišča: Berlin 9249, Monakovo 6537, Lipsko 4761; pod 1000 Greifswald 881 in Rostock 707.

Preveč „učenih“. Dr. A. Geßmann je priobčil v 28. št. „Reichsposte“ t. l. zanimiv uvoden članek o socialnem pojavu, da dandanes vse sili v „učene stanove“, z drugimi besedami, da jih dandanes preveč hoče študirati na visokih šolah, tako da že sedaj absolventi istih dostikrat ne morejo dobiti takoj mest.

Naše moderno šolstvo ima zaslugo, da je posplošilo, demokratiziralo tudi višje študije, katere so bile prej omogočene samo gotovim socialnim stanovom. Danes je omogočeno študiranje na visokih šolah tudi revnim stanovom s pomočjo ustanov, dijaških kuhinj, raznih podpor, oproščenja šolnine, knjižnic itd. In tako je prišlo do prenapolnjenja učenih stanov, ker velja kakor povsod tudi tukaj neusmiljeno tržno pravilo o ponudbi in popraševanju, o produkciji in porabi. Le v redkih slučajih se splačajo tedaj vsi napor in stroški študij, ki so zahtevale kot žrtev najboljša mlada leta.

Veliko se jih mora v sili zadovoljiti z manjvrednimi službami, če se nočejo šteti k tretji vrsti svojih kolegov k takozvanemu učenemu proletarijatu, ljudem, ki niso dovršili študij, da bi bili zmožni za kako inteligentno službo, za navadne poklice jih je pa šola skazila.

Kaj je vzrok tem pojavom?

Prvi je neutemeljeno podcenjevanje srednjih stanov. Humanistično naziranje sedanjega časa smatra malega uradnika, pa če se mora še tako hudo boriti za obstanek, za socialno višje stoječega kakor pa samostojnega obrtnika, ki ima vsega dovolj, to pa vsled malenkostnega predsodka, ker deloma prime za ročno delo. Ta ukoreninjen predsodek o ročnem delu je pa čisto neutemeljen. Trgovec, obrtnik itd. uživa zlato samostojnost, ki jo ve ceniti prav šele tisti, ki jo je izgubil (cela vrsta uradnikov). Trgovec, obrtnik itd. si lahko izboljšuje primeroma svojim možnostim svoje gmotno stanje, uradniki pa so navezani na mrtvo razpredelbo, ki temelji na številu let, tedaj nekaj čisto mehaničnega. Pa tudi pojem izobrazbe je čisto enostranski. Tu ne sme biti merodajno le šolsko spričevalo, ampak kdor ima potrebno znanje in spretnost za svoj poklic, ta je primerno izobražen.

Drugi vzrok pa je dejstvo, da se je tako povečala priložnost študiranja. Danes skuša dobiti že vsako mesto, če hoče kaj veljati, svojo srednjo šolo. Če jo pa dobi, mora gledati, da ne bo prazna. Zato da veliko starišev svoje sinove v srednjo šolo, ki bi si drugače stokrat premislili, če bi jih morali poslati v tuje mesto. Čisto naravno, saj to res ne stape mnogo. To neti še

posebno v velikem obsegu razvito narodno tekmovanje. Tako šteje danes Avstrija 422 srednjih šol s 143 390 dijaki. Kam ž njimi, če bodo silili vsi na visoke šole?

Zato se mora ta veliki tok odvrniti od srednjih šol in napeljati na strokovne šole in praktične poklice. Učna uprava pa naj bi skrbela, da se to zgodi, z boljšo izbiro dijakov, z razširjenjem in populariziranjem praktičnega strokovnega pouka.

To so pametni nasveti, strinjamo se kolikorotliko ž njimi — posebno za Nemce. Zakaj kdo drugi je zakrivil to hiperprodukcijo kakor Nemci in pa da ne pozabimo — Židje. Zasluga narodne probuje je, da ne morejo računati več na kolonizacijo nenemških dežel s svojo inteligenco. Četudi tedaj ravno iz narodnih ozirov za enkrat ne moremo odsvetovati Slovcncem višjih študij, velja pa vseeno tudi za nas, da bi se morali bolj ozirati na strokovne šole in praktične poklice

L. S.

GLASNIK.

Slov. katol. akad. tehn. društvo »Zarja« si je izbralo za letni tečaj 1910 sledeči odbor: predsednik tov. ing. Fr. Rueh, podpredsednik tov. iur. P. Rupnik; tajnik tov. phil. K. Oštir; blagajnik ing. Fr. Vrcé; knjižničar tov. iur. J. Leskovec; gospodar tov. ing. S. Čerček; odbornika namestnik tov. iur. J. Milač.

Iz „Zarje“. Ker je prišlo poročilo za zadnjo številko prepozno, ga priobčujemo danes: V minulem zimskem tečaju 1909/10 se je „Zarja“ znatno povzdignila; šteje namreč, kakor še nikdar doslej, 34 rednih članov, 2 gosta in 7 starejšin, ki prihajajo v društvo in na občne zборе. — Vršilo se je pet rednih občnih zborov, 7 prijateljskih sestankov s 4 predavanji; odbor je imel 13 sej.

Knjižnica se je pomnožila za 143 del in šteje sedaj 604 knjige. V društvo prihaja 62 revij in časnikov; izmed teh je slovenskih 36, hrvaških 12, čeških 5, poljskih 1 in nemških 8. — V društvu obstojajo trije klubi: znanstveni (načelnik star. Malnerič), obrambeni (načelnik tov. Milač) in organizacijski (načelnik tov. Rupnik). Prvi je imel štiri seje s predavanji star. Malneriča in Puntarja (vide „Zora“ št. 4) in tov. Breznika „O slovanskem naglasu“. Obrambeni se je sešel trikrat in sklepal posebno o zasnutku organizacije graškega Slovenstva, organizacijski pa je zboroval v dveh sejah.

28. svečana je promoviral doktorjem prava star. Rok Jesenko, odvetniški praktikant v Celovcu, 11. sušca pa star. Alojzij Rakun, sodni praktikant v Gradcu. Vrlima starejšinama „Zarja“ najiskrenejše čestita.

Svoje narodno-prebujevalno delo je „Zarja“ sedaj koncentrirala na tukajšnje katol. izobraževalno društvo „Kres“. Po kratkem obstoju šteje isto že 135 članov. Izvrstno prospevajočo društveno knjižnico zalaga S. D. Z., ki so ji priskočili na pomoč S. K. S. Z. v Mariboru in požrtvovalna starejšini „Zarje“ vlč. gg. Ljubša in Trstenjak. — Društvene tajniške posle in „Čebelico“ vodi tov. Ilc, knjižnico pa tov. Milač.

V „Kresu“ obstojata tudi dva pevska zbora: mešani, ki pod vodstvom tovariša Juvana jako lepo napreduje, in moški, ki ga vodi star. Malnerič. — V zadnjem času se je vršilo šest predavanj; in sicer so predavali: vlč. gg.: župnik Gomilšek, Ljubša in dr. Zdešar, star. Malnerič in Puntar ter tov. Lj. Koser. — Društvo je priredilo dne 2. svečana krasno uspelo predpustno veselico, pri kateri so sodelovali tovariši pevci iz „Zarje“, 6. sušca pa tombolo.

LISTEK.

Dr. Krek: Turški križ. — Tri sestre. Ljubljana 1910. Cena: 1 izvod 1 K; 10 in več izvodov po 80 vin. Dobiva se v Zavodu sv. Stanislava in pri slov. katoliškem izobraževalnem društvu v Selcih nad Škofjo Loko. Nekaj nenavadnega pri nas sta ti dve ljudski igri. Sicer ljudskih iger pri nas dosti izide, a vse z malimi izjemami so prestave iz nemškega in le malo katera si je dosedaj zamogla res osvojiti naše ljudske odre. Le poglejte pa boste videli, kako malo izbiri ima pravzaprav voditelj izobraževalnega društva, če prav je iger toliko. Dr. Krekovi igri pa sta prvič originalni, slovenski in ne kaka slabo presajena nemška cvetka; drugič pa sta po duhu in vsebini res narodni. V mestih si res mogoče ne bosta mogli osvojiti odrov, ker je mestni okus že toliko pokvarjen po uživanju tuje hrane, največ bo pa namišljene odklonjenosti proti tem igram, češ: to je prekmečko, torej ni za mesta. In prav je, da je kmečko, saj ravno kmečki stan najbolj potrebuje duševne hrane in sicer take, da jo bo mogel prebaviti, kot se mu pa tu nudi je zanj tudi prebavljiva „Turški križ“, nekaka slovenska Devica Orleanska, obdeluje čisto narodno snov, kot jo naletimo v ljudskem pripovedovanju iz turških časov skoro v vsakem kraju. Tako je prav po geslu: „iz naroda za narod“, ki ima zadnji čas tako sugestivno moč; kar je narod sam ohranil, iz svoje zgodovine, to se mu nudi tu enkrat v umetni obliki. To pa ima še eno dobro stran. Čimbolj se širi šolska izobrazba, tembolj ljudstvo pozablja in deloma naravnost zaničuje narodne pesmi in pripovedke; na ta način pa postanejo na drug način zopet njegova last in jaz ne verjamem, da bi jih v ti obliki narod odklonil. Nekdo je ti igri očital, da je pač malo zgodovinskega na njej; ne vem, kako je sploh do tega prišel, saj v naslovu nikjer ne stoji, da je igra zgodovinska, ali mogoče dotični misli, da so samo zgodovinske snovi opravičene. Prav, saj se da ta igra lepo zgodovinsko poživiti. Treba je pred igro samo narodu na kratko orisati čas turških bojev s posebnim ozirom na kraj, kjer se igra vprizarja, pa bo igra naenkrat v luči zgodovine oživela pred narodovimi očmi, kot bi se bilo vse tudi v resnici zgodilo. Le poizkusite na kmečkih odrih pa boste videli, da bo igra uspela tudi drugod, ne samo v Selcih. Tehnično bi se res dalo posebno na koncu marsikaj izpremeniti, vendar ljudstvo ne bo vprašalo ali igra odgovarja povsod vsem zahtevam dramske tehnike, ampak po tem, kaj se mu podaja. Izborna misel je tudi, da je pisatelj vpel v narodno snov tudi par lepih narodnih pesmi. „Tri sestre“, je vzeta prav iz narodnega življenja, čeprav bo v prvi vrsti za smeh, bo vendar ta ali oni sebe notri videl in se ogibal napak, ki jih igra biča. Igrri moramo našim ljudskim odrom najtopleje priporočiti, kaj boste ljudstvo navduševali za razne Andreje Hoferje, navdušite ga raje za to, kar je od stoletij sem njegovo. Frst.

Prąd, ki je z novim letom nastopil svoj drugi letnik, je vpeljal sedaj tudi prilogo za dijaški naraščaj. Ta priloga obsega 8 strani in prinaša po večini leposlovne prispevke začetnikov kakor naši „Prvi Cveti“. Pod naslovom „Sprawy młodzieży“ (zadeve mladine) prinaša notice, tičoče se dijaškega naraščaja — Z drugo številko tega letnika je začel „Prąd“ izdajati tudi svojo knjižnico; kot prva številka te knjižnice je izšlo delce „Troje predavanj o ewoluciji“ E. Wasmanna. List najtopleje priporočamo vsem, ki so zmožni poljskega jezika. Stane letno (12 števil) 10 K. Naslov: Prąd, Warszawa, ulica Warecka nr. 10 in 11. Frst.

Biblioteka „Prądu“, št. 1. E. Wasmann, D. J. Trzy odczyty o ewolucji. Warszawa 1910. Cena 40 kopejk. Naroča se pri upravništvu „Prąda“. P. Was-

mann je postal širši javnosti znan po l. 1904. in 1906. izdanem delu „Die moderne Biologie und die Entwicklungstheorie“. Proti tem delu je nastopil znani Haeckel. Polemika med njima je privedla do javnega razgovora med obema v Berlinu 18. februarja 1907. Pred to diskusijo pa je imel P. Wasmann v Berlinu 3 predavanja o tem predmetu, in sicer 12. 14. in 17. februarja. In ta tri predavanja je podal sedaj „Prąd“ poljski katoliški mladini kot prvi zvezek svoje knjižnice. — Kakor se iz tega podjetja vidi, glasilo poljske katoliške mladine prav lepo napreduje. Frst.

Die Freiheit der Wissenschaft. Ein Gang durch das moderne Geistesleben. Dr. Josef Donat S. J. Innsbruck 1910. To je knjiga, kakršne si je že dolgo želela katoliška apologetika. Namen ji je, v jasni luči pokazati tako oboževano »svobodo znanstva«. Knjiga je nekaj prispevek k osvetljenju in pravemu umevanju znane »Wahrmundove afere«. Nastala je iz predavanj, ki jih je imel profesor Donat na inomoškem vseučilišču v letnem tečaju 1908., ki pa jih je vsled znanih vseučiliških pobojev moral ustaviti. »Es muß von Bedeutung sein, in einer Frage, welche die Geister der Gegenwart so mächtig erregt, zur Klarheit und zum selbständigen Urtheil zu gelangen, um sich über die geistigen Niederungen der Phrase zu erheben; umsomehr in einer Zeit, wo der einzelne geradezu bombardiert wird von unklaren Worten in flüchtigen Gedanken. Unklarheit aber ist die Schwester des Irrtums und der Täuschung. In der Dämmerung schleichen die Diebe.« V času, ko se prirejajo vsepovsod diskusije in predavanja iz vseh mogočih panog eksaktnih ved, je potrebno nastopiti tudi daljšo pot po polju teologije, ki je eminentno filozofskega značaja. Nisem še kmalu imel v rokah knjige, ki bi v kratkem obsegu (str. XII+494) tako jasno mirno in precizno odgovarjala na vprašanja, ki so v neposredni ali posredni zvezi s teologijo, razodeto resnico in Cerkvijo. Jasnost in doslednost v izvajanju, s katero osvetljuje g. pisatelj pojme o religiji in znanosti od grškega Aristotela pa do nemškega Kanta, od Avgušтина pa do najnovjših filozofskih struj, preveva delo vseskozi.

Razberimo le glavne misli.

Vera je po krščanskem pojmovanju delo razuma o resničnosti predmeta vere, ki sloni na spoznanem, nezmotljivem pričanju. Zato vera — po besedah Straussa »prednost človeške narave in najplemenitejši plemski naslov« — ni in ne more biti slepo prepričanje. Vera ne ovira svobodnega raziskovanja, ki mu je smoter resnica, iskanje resnice. »Znanstvenik je prost pri svojem raziskovanju; toda pri vsej svoji svobodi pa vendar ne more zahtevati one prostosti, ki bi resnici bila v oči, ki bi resnico ignorirala, ali bi se celo smela od nje emancipirati. Kar se mu za resnico legitimira, mora sprejeti, in naj bi bile tudi religiozne dogme, morda celo čudeži, da so le dokazani. Smoter raziskovanja ni svoboda, ampak resnica; in emancipacija od resnice je degeneriranje človeškega duha in degeneriranje njegove znanosti.« 86.

Moderni človek ni versko mlačen zato, ker ne uvideva tesne notranje zveze med vero in vedo, med nadnaravnim in naravnim, glavni vzrok verskega indiferentizma je izrazil že Cicero: »Sodbe premnogih ljudi določuje ljubezen ali sovraštvo, nagnjenje ali mržnja.« De oratore II., 42. Česar človek ne vé ali pa noče vedeti, zanikuje. »Veda ne sme računati z nadnaravnimi činitelji. Ignoramus je njena pozornica (Losungswort) — ne vemo — v smislu priučenega agnosticizma (nespoznavnosti); toda ravno tako — ignoriramo — v duhu one sile, ki se bojimo izgube lastne prostosti vsled višjih moči.« 276.

Važno je poglavje o »Anklagen und Einwendungen«. Na podlagi najnovjših znanstvenih rezultatov zavrača g. pisatelj očitanja Cerkvi kot zavornici kulture in napredka z neko hladnokrvnostjo, ki jo je v podobnih

delih težko najti. To poglavlje bi priporočal zlasti onim, ki se tako radi širokoustijo o silabu, indeksu, torturah Galileja, o grozodejstvih inkvizicije ali o Kristusu, kakršnega so si ustvarili moderni teologi à la Strauß († 1874), Baur († 1860) in Renau († 1892).

Pod vplivom liberalnih načel je zavrgla moderna veda »kraljico resnice«. Resnico si je po besedah Plutarha ponižala za deklo, do katere nima ne spoštovanja, ne resnosti. »Resnica jim ni več sveti zaklad, ne jarem, kateremu se v spoštovanju klanjajo, ona jim je postala igrača vtisov in nagnjenj.« 333. Moderna znanost se je otrešla nadnaravnosti. To pa ni znamenje napredka. Modrost Platonova ali Ciceronova se zaveda omejenosti človeškega duha; vendar ni duha vklenila in usužnjila le v tesne verige naravne samozadovoljščine. V zavesti nepopolnega spoznanja in v globokem pojmovanju človeške duše so stari filozofje pričakovali Onega, ki naj razodene popolno resnico in osvobodí človeški rod. Novodobna veda pa stoji pred žalostnim bankrotom glede na najvišje probleme človečanstva. »Wir bekennen,« piše dunajski vseučiliški profesor Jodl, »nichts darüber zu wissen, ob es für die Menschheit als Ganzes oder für den einzelnen in ihr noch Aufgaben und Ziele gebe, welche über dieses irdische Dasein hinausreichen.« Cit. 350. Ali je to še znanstveno raziskavanje, iskanje resnice? Novodobna znanost zametuje enotno glasnico človeštva, ne priznava dokazanih podatkov naravoslovja, zatajuje najpriprostejše zaključke razuma in izpoveduje bridki »ignoramus«, ker ne mara priznati Boga in duhovne duše. O taki vedi veljajo besede Leibnitza: »Wenn am pythagoräischen Lehrsatz eine moralische Verpflichtung hänge, würden sie auch solche Lehrsätze der Mathematik fälschen und verspotten.«

Knjigo, zanimivo po vsebini, prikupljivo po slogu, priporočamo zlasti višjim dijakom, akademičnim društvom in knjižnicam pododborov »Slovenske Dijaške Zveze«.

—dan.

Skupni občevalni jezik slovanski. V 2. in 3. št. »Studentske Hlídke« razpravlja kaj primerno o tem predmetu Jan Bartoš s stališča Čehov in sploh avstrijskih Slovanov. Umetno sestavljen slovanski jezik, nekak »esperanto« je neumnost, ker kdo bi se učil takega jezika, ki ga nihče ne govori. Zgodovina potrjuje to mnenje, ker so se vsi taki poizkusi res izjalovili. Ostane nam tedaj izbira med živimi jeziki.

Tu se izjavi pisatelj, stoječ na stališču, ki ga da avstrijskemu Slovanu zdrava pamet, za enkrat proti učenju ruščine kot skupnemu občevalnemu jeziku. Sezimo raje po najbližjem! Otresimo se tistega sanjavega idealizma o Rusiji kot nekaki zaščitnici in pokroviteljici Slovanov. Jasno je, da se ogromna Rusija za nas male narode presneto malo briga. Pri njej se začne narod še-le s tem, če ima svojo državo, le s tistimi računa. Tudi ne more biti sebična Rusija vsled svojih notranjih razmer nikak ideal slovanske države. Kako barbarsko zatira neruske in nepravoslavne narode, recimo Poljake. Zato kaj lahko razumemo ravno Poljake, zakaj se oni nikdar niso in ne bodo navdušili za kak ruski panslavizem. Slovani v Avstriji sami morajo stremiti po tesnem združenju, ker le tako jim je mogoče priti do odločilne moči v državi. Potem seveda bo tudi oficijalna Rusija računala z nami, potem bo imela ruščina tudi za nas praktični pomen. Stiskani avstrijski Slovani, ki jih druží boj za samostojnost, boj proti skoro istemu sovražniku, se naj združijo v trdno vez poleg drugega tudi potom skupnega občevalnega jezika.

S stališča takozvanega avstroslavizma nam tedaj ostane na izbiri: kak jugoslovanski jezik. češčina in poljščina.

Jugoslovani so s Čehi v vedno ožji in tesnejši zvezi. Na Čehih kot najbližjih sosedih je, da pridobe še Poljake za skupno slovansko stvar. Razumljivo je, če so Poljaki dosedaj stali pri teh akcijah nekako na strani. So narod, ki šteje kakih 20 milijonov, imajo večje kulturne tradicije kot drugi avstrijski Slovani ter uživajo slednjič primeroma največ svobode in samostojnosti, zato

niso čutili tiste močne potrebe po pomoči in združitvi kakor stiskani bratje. Ni pa dvoma, da bi se ne dali navdušiti za to stvar, če pride enkrat ljudstvo malo bolj do veljave, če si pridobimo pri njih zaupanje s tem, da ne bomo vsak hip hodili k Rusom po svete — k njihovim sovražnikom in konečno, če se odstranijo razni spori zaradi meje z drugimi Slovani.

Ravno katerega jezika pa izmed navedenih naj se učimo, se seveda ne da ukazovati. Najlepše bi bilo in tudi ne pretežko, če bi znala slovanska inteligenca v Avstriji vse omenjene tri jezike: en jugoslovanski, češki in poljski. Narodna in častna dolžnost vsakega izmed nas pa je, da zna najmanj še en pametno voljen slovanski jezik. Saj to tudi ni nič težkega, naučiti se enega slovanskega jezika toliko, da ga razumemo. Le malo dobre volje manjka.

Če se enkrat to slednje uresniči, potem smo za dobro stopinjo bliže idealu — splošnemu medsebojnemu razumevanja Slovanov. L. S.

V naročje katoliške Cerkve! Nedavno je prestopil v katoliško Cerkev znani biograf William Pitts, vseučiliški profesor v Halle dr. Albert pl. Ruyville. V tem slovečem učenjaku vidimo nov dokaz o resničnosti stavka: temeljito, vsestransko proučevanje in iskanje resnice pelje k Resnici, plitva površnost pa v pogrezanje v zmote. Zanimivo je, kako opisuje pot svojega spreobrnjenja: »Prvo odločilno razpoko v moje pridobljeno naziranje je položilo spoznanje o neobhodno potrebni nujnosti najvišje verske oblasti, ki je popolnoma neodvisna od države in ljudskih struj. Do tega me je dovedel vpogled v versko zmešnjavo, ki vlada v protestantski cerkvi, ki je izbrišala vse meje med krščanstvom in poganstvom. Krščanske osnovne nauke je bilo treba varovati, imeti so morali oporišče na mestu, ki je bilo utrjeno proti vsem vplivom svobodomiseltva. To mesto — ako sploh biva — je moglo biti le papeštvo.« Kažipot iz raznih verskih dvomov mu je bilo priznано delo dunajskega vseučiliškega profesorja Reinholda: »Der alte und der neue Glaube«. O tej knjigi piše: »Bral sem in bral in se nisem mogel vsled začudenja vpokojiti. Prvikrat sem dobil pravo podobo o katoliški Cerkvi, zelo nepopolno podobo, ker pač niso bili obravnani vsi nauki, toda dobil sem celo vrsto resničnih potoz. In že iz tega sem jasno uvidel, da sem bil od mladosti napačno poučen o tej Cerkvi. Vse je bilo drugače, dostikrat ravno nasprotno, kakor sem si predstavljal. Vse je bilo tako modro, tako globoko preudarjeno, tako dosledno, da nisem kaj takega v tej meri nikdar našel v pravih protestantskih naukih. Ti so se mi dozdevali kot neroden odtisek, pri katerem so bile najboljše poteze odstranjene. Spoznal sem, da niso učitelji, pastori, teologi, katerim dolgujem svoje znanje, ničesar razumeli o katoličanstvu, in se vendar niso strašili, da bi ne sodili o njem v zaničujočem smislu, da, dostikrat ne izlili nad njim vsega sarkazma. To je raztogotilo vse moje znanstveno čuvstvo. Naj bi bili razbrali zlorabe in jih grajali, naj bi bili bičali skaze nauke, kakoršne se včasih morejo dogajati na katoliških prižnicah, naj bi bili obsojali vražarstvo nizko stoječih ljudskih mas, kaj takega bi jim ne bilo zameriti, toda Cerkve kot take in njenega nauka bi ne smeli istovetiti s podobnimi izrodki. To je bila laž in obrekovanje, morebiti dobro mišljena, ki je pa vendar izvirala iz nekdanje zlobne, najmilejše izraženo huda napaka, ko bi vendar morala biti dolžnost učečih, resnico iz pristnih virov ogledati. Spoznal sem, da imajo nauki o sv. Trojici, o posmrtnosti, o vstajenju ravno v katoliškem pojmovanju najlepši smisel, da je Marijin in svetniški kult, češčenje podob in relikvij po merodajnih predpisih popolnoma vsprejemljivo in v popolnem obsegu priznanja vredno. Na ta način je bilo krmilo zasukano.«

Tako sodi o vzvišeni katoliški religiji globoki mislec-znanstvenik in ne površni svobodomislec. —dan.

»**Ütrechška zvezda**« se navadno imenuje početnica ženske emancipacije, Ana Marija pl. Schürmann. Še predno je postalo vprašanje o sposobnosti ženske za visoki študij aktualno, je imenovana znanstvenica napi-

sala delo z naslovom: »O porabnosti ženskega duha za učenost in lepe vede.« Knjiga je pisana z globokim bistrumjem in priča, da je bila pisateljica dama na polju zgodovine, anatomije, fiziologije i. dr. in da se je dotaknila tudi vprašanja o enakopravnosti ženske. Rojena je bila v Kolinu leta 1607., kot vnukinja nekega emigranta, ki je pred Albo pribežal na Nemško. Poznala je klasike in govorila nemško, holandsko, angleško, francosko, italijansko in špansko. Po smrti očetovi se je preselila z materjo v Utreht, kjer je veliko občevala z raznimi slovečimi učenjaki. Tu se je seznanila pod vodstvom Gilberta Voltija z orientalsko literaturo. Kljub veliki znanstveni izobrazbi ni zanemarjala ženskih ročnih del in portretnega slikanja. Poleg navedenega dela je objavila tudi »Opuscula«, zbirko esejev v hebrejščini, grščini in latinščini. Umrla je v 71. letu svoje starosti na Holandskem.

Slovenke, posnemajmo jo v pridnosti!

Rusana.

»**Nový věk**« z dne 17. decembra 1909, opozarja na sledeče lužiške liste:

»Katholski Posol«, tednik, prinaša na osmih straneh pripravne članke naboženske, narodno-politične vsebine itd. Pisan je v latinici in švabici. Stane 5 M. Naslov: Kanonikus N. Sauer, Bautzen Sa.

»Lužica«, mesečnik, beletrističen list, ki prinaša zglede lužiške poezije in sedanje literature; v latinici, stane 4 M. Naslov: G. Heiduschki, Seidan 6, Bautzen Sa.

»Raj«, tednik, mladinski list, urejuje ga učitelj Král. Stane 2 M. Naslov: Franz Král, Lehrer in Crostwitz p. Kamenz, Sa.

Dobro bi bilo, da bi se tudi kdo izmed slovenskih dijakov začel zanimati za ta narod, ki je ostanek nekdanjih številnih polabskih Slovanov prepuščen Nemcem na milost in nemilost. S. L.

Šola v Avstraliji. V Avstraliji je šolsko vprašanje še danes zelo zane-marjeno. Smoter pouka ni toliko izpopolnitev v duševnih vedah, marveč urjenje v telesni gibčnosti in ročnosti. Na razmeroma majhni šolski prostor se naslanja prostrano dvorišče, ki služi telovadbi, igri in najrazličnejšemu športu. Kvalifikacija učenca se meri bolj po zunanji gibčnosti kakor po notranjem delu. Obveznost šolskega obiska traja od petega do trinajstega leta. Vendar je ta dolžnost le bolj na papirju: obisk šole je nad vse nereden, povprečno je vsak dan polovica razreda prazna. Po najnovejši statistiki je deset odstotkov otrok brez vsakega šolskega pouka. Šolski zakon sicer eksistira, toda vsebuje zelo čudne določbe: dolžnost, obiskovati šolo, obsega vsako četrletje le 35 dni. (V Evropi povprečno 60 dni, odštevši nedelje in počitniške dneve.) Posledica te določbe je, da tratijo učenci »zlati čas šole« na cesti. Ako katerega izmed teh »cestnih Arabcev« vprašaš, zakaj da ne gre v šolo, ti odgovori: »To četrletje sem že prestal svojo dolžnost«, ali: »do konca četrletja rabim še 5, 10 dni, a imam na razpolago še cel mesec«. Zato imenujejo javno cesto »visoko šolo zločinov«. In ondotni pregovor veli: Kdor se na potu v šolo zgubi, celo življenje zagreši. —dan.

Židovsko vseučilišče. Peterburški židovski prvobojevniki mislijo ustanoviti »Židovsko društvo za širjenje prosvete«, katerega namen bi bil ustanoviti posebno vseučilišče, ki naj bi bilo v enem izmed velikih mest, kjer je židom dovoljeno stanovati. Vseučilišče naj bi imelo tri fakultete: medicinsko, juridično in fizikalično-matematično. Eden izmed židovskih bogatašev jim je že obljubil denar, ki bo potreben za zidavo poslojpa.

Kranjski deželni odbor in dijaštvo. „Omladina“ se v februarjevi številki prav nesramno zaletuje v kranjski deželni odbor, češ da se ozira pri podeljevanju podpor in ustanov samo na politično prepričanje dijakovo, ne pa na vrednost in potrebo. Sanja nekaj o „posebnem fondu za dijake, ki iznaša 5000 K“ in gre v svoji predrznosti tako daleč, da diktira kranjskemu deželnemu odboru, „naj da to vsoto dijaškim podpornim društvom, če ne, da imajo podporna društva vsako klerikalno prošnjo a limine odkloniti“. Tako! Sicer nam je znana stara radikalna pesem, da so „klerikalni dijaki kupljene duše“ in „da ima kranjski deželni odbor podpore samo za klerikalne dijake“. — Da pa radikalci v istem času, ko postopa kranjski deželni odbor nasproti njim tako taktno in objektivno, da mu niti najmanjše stvari ne morejo očitati, tako renčijo nad njim, in da se drznejo v svoji nesramnosti tako daleč, da zapovedujejo kranjskemu deželnemu odboru in slovenskim podpornim društvom, kako in kaj imajo storiti — to pa presega že vse meje.

Slovenski javnosti (radikalcem sploh ne odgovarjamo, ker so za vse take besede gluhi in bodo trobili vedno svojo naprej) povemo to-le: 1. Od onih 5000 K, o katerih trdijo radikalci, da so „fond za klerikalne študente“, so dobili veliko podpor tudi liberalci in radikalci (naj pogledajo radikalci poleg na univerzo, na tehniko, živinozdravniško šolo, akademijo upodablajočih umetnosti itd. in jih bodo našli, saj imajo dober nos). Izmed teh liberalcev, ki so dobili podpore, je eden pri izpitu pal in le kranjski deželni odbor mu je s podporo omogočil, da je mogel izpit ponavljati in nadaljevati študije; znano nam je še nekaj podobnih slučajev. Če ima kranjski deželni odbor celo za take liberalne študente podpore, pa naj bi jih za pridne ne imel; pojte se solit, ljubi radikalci, z vašimi čenčami. 2. laž je, da so dobili letos medicinske štipendije samo „klerikalci“. 3. večino ustanov, ki so bile razpisane letos za tehnike, so dobili radikalci, a o tem molče. 4. „Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju“ izkazuje, da je dal kranjski deželni odbor 400 K, medtem ko za časa liberalnega gospodarstva na Kranjskem zadnja leta ni dobilo društvo niti vinarja; in potem zahteva „Omladina“, naj to društvo prošnje naših somišljenikov odklanja. (Seveda smo prepričani, da se omenjeno društvo za te radikalne besede ne bo zmenilo in bo delilo podpore objektivno slej kot prej.)

OCENE.

I. P—k. Vaša »Jera Komat« daleko ni humoreska, pač pa prav žalosten in naravnost brutalen prizor iz kmečkega življenja, ki se pa lahko zgodi in se tudi večkrat dogodi. Absolutno rečeno je stvar dobra in Vam izrečemo priznanje, toda za »Zoro« ni in tudi za drugim ni, ker je pisano prerealistično, tako da prej slabo vpliva na naravo človekovo, kot pa da bi služilo za svarilen vzgled. Iz tega ozira torej črtice, z ozirom na naše mlade čitatelje ne moremo priobčiti. Pa tudi Vas bi opozarjal, da ne nadaljujete še nadalje in še bolj v tej smeri, ker bi lahko zašli v slabe strani naturalizma. Pri tej črtici tega sicer še ne moremo konstatirati. — Še kaj pošljite, ker me bo zelo zanimalo. I. M—c.

V. R. Mirov: »Na Veliki petek«. — Črtica je pisana z gorkim čustvom, ki me je ogrelo. Samo psihologičen razvoj se mi ne zdi povsem jasn; saj ste menda imeli poseben namen, ko ste pustili, da je Bevkovka vdrugič neposredno za otroki še enkrat poljubila Križanega, — „in poljub je bil dolg...“ Kot rečeno, konca nisem razumel, sicer mi je pa zelo ugajalo. Bodite drugič bolj jasni in dajte svojim delom bolj določne konture. Pa še kaj pošljite!

Tudi to bom priporočil uredniku — s kakšnim uspehom — Vam seveda ne morem naprej povedati.

Milko Planinšek. — Vaši dve pesmici napravita zelo „mladosten“ vtis, to se pravi vtis, da je njihov duševni oče v še zelo nežnih letih. „Snežec pada“ — naj bi bil nekaj „Stimmungsbild“, pa napravi na čitatelja pravzaprav popolnoma drug vtis. — „Oborožimo se“ — to je zbirka par navdušenih fraz ala Koseski. Sempatja napravijo Vaši verzi smešen vtis:

Meč se poguma nam zabliskaj
ob oboku sve:al,
da od sivih bo skal
njegov jek odmeval . . .

Kaj je „obok“?! — Menda ste menili „bok“? In da bo njegov jek od sivih skal odmeval? Kako si zopet to mislite? Še kaj pošljite — k tem dvem pesmam Vam pa nikakor ne morem čestitati.

Julij Dravin: Ne vem, kaj bi Vam napisal v oceno, da bi se najbolje razumela. Povem Vam prav na skrivnem, tako da drugi ne bodo vedeli, da si o Vas nisem popolnoma na jasnem, ali ste nas hoteli s svojo „silueto“ nekoliko povleči, — ali pa ta Vaša umetnina popolnoma odgovarja Vaši umetniški duši. Naj bo torej tako ali tako, omenil bi Vam le, da take kolo-bocije pač še nikoli nisem čital. Prečista Bogorodica, bujne fantazije, Križani, Magnificat, ljubezen, obup, zmešana simbolika . . . vse to in še mnogo drugih stvari ste zmešali skupaj in nam usmiljeno servirali kot umetnino, ki pa napravi na nas slabši vtis, kot najbolj konfuzna perzijska muzika.

Stojan B. — To pot ste se dobro obnesli. „Poet“ mi splošno ugaja, samo za v „Zoro“ ne vem, če bo, ker ste bili z g. Petrom nekoliko „preljubeznivi“. — „Spor in sprava“ je tudi precej posrečeno in pride ob priliki v „Prvih Cvetih“. — Ne vem, kako je to, da delate toliko jezikovnih napak! — Vašo odločnost in energijo moram le hvaliti!

I. M—c.

PRVI CVETI

LEPOSLOVNA PRILOGA »ZORE«

Franc Bregar:

Pogovori o umetnosti.

2. Nekaj o lepoti.

Če kdo hoče prav umevati umetnost in njeno nalogo, je v prvi vrsti potrebno, da si je kolikortoliko na jasnem o pojmu lepote. Toda ta stran filozofije je ena izmed najtežjih in najmanj obdelanih; iz zgodovine tudi vemo, kako je preabstraktna špekulacija, če je bila sploh kje koristna, ravno tu škodovala. Zato bomo trdili samo to, kar se zdi, da je gotovo, in kar dokazujejo umetnine same.

a) Načelne važnosti je, da razločimo, kadar govorimo o lepoti, dve strani: čutno in umsko plat. Če gledamo lepo sliko, je v prvi vrsti izbranost in ubranost barv, pri kipu lahka zaokroženost črte, pri glasbi valujoča melodija, ritem in konsonanca, ki prija očesu ali ušesu. Vse to imenujemo v navadnem življenju lepo: kolorit je lep, črta je lepa, konsonanca je lepa. Če dalje preiskujemo, zakaj imenujemo te pojave lepe, ne moremo najti drugega razloga, kot fiziološko uredbo naših organov, ki so neki gotovi vrsti barv posebe prikrojeni, katerim neka posebna uvrščenost glasov ali zaporednost črt ugaja, medtem ko jih druga žali. Zaokrožena črta nam je lepša nego ulomljena, ker zahteva manj napora očesnih mišic, kadar jo zasledujemo; kadar oko takorekoč drsi po njej, mu ni treba vsak trenutek naglo in nasilno spremeniti pravca, kar zahteva napora in je zato neprijetno. Isto je v glasbi. Nje prvi element je ritem, brez katerega si glasbe niti misliti ne moremo in ki je pri najprimitivnejših inštrumentih, ki ne proizvajajo tonov, marveč samo zvoke, edino sredstvo, da jim izvagimo nekaj „lepote“. Prijetnost ali, kakor pravimo, lepota ritma pa sloni zopet samo na fiziški uredbi ušesa: umerjenost zvokov dá organu priliko, da se privadi na redno sprejemanje zvočnih valov, s čimer mu je delo olajšano, medtem ko neredno prihajajoči zvoki zahtevajo naglega, nepričakovanega dela, ki je zato težje in neprijetno. Glede disonance je Helmholtz dokazal, da se pri njej zvočni valovi križajo in medsebojno uničujejo; vsled tega delujejo neprijetno na uho. Tudi za pojav, da je zapovrstnost rdeče in rumene barve ali rumene in plave prijetna, zapovrstnost rdeče in oranžne ali rumene in zelene pa neprijetna, ne moremo najti drugega razloga kot v fiziki in fiziologiji.

b) Zaokroženo črto, ubrane barve, umerjen ritem in konsonanco imenujemo v vsakdanjem življenju lepo. Toda če v stvar globlje pogledamo, vidimo, da je tudi tukaj, kakor marsikje drugod, beseda prej sposobna pojme zмести kot jih pojasniti — Prijetne vtiske vida in sluha imenujemo skoro brez izjeme lepe; pri ugodnih senzacijah vonja pa govorica že ni več tako stalna, ker pravimo, da vijolica lepo ali prijetno diši, da amoniak grdo ali neprijetno diši. Ako pa govorimo o ostalih dveh čutih, okusu in tipu, je beseda „lep“ izključena: kruh in vino sta dobra, topla peč je prijetna, drseti z roko po mehkem baržunu je ugodno. (Ako pravimo: kruh ali vino ali peč ali baržun je lep, hočemo s tem nekaj drugega reči, kot da prija okusu ali tipu.) — Sedaj nastane vprašanje, kje je razlog, da imenujemo prijetne utiske nekaterih čutov lepe, drugih pa dobre;

ali je bistvena razlika med občutkom temnordeče barve, ki tako prija očesu, in med občutkom vijoličinega vonja, ki ugodno deluje na nos, ali med občutkom, ki ga ima žejen človek, kadar pije dobro vino? Odgovoriti je treba takoj, da bistvene razlike ni videti. Barve in zvoki, ki jih imenujemo lepe, so posebno prikladni vidu in sluhu, kakor smo govorili zgoraj, grde pa nazivamo tiste, ki prenaplo izčrpujejo delavno moč organov. Isto je pri vonju: preoster duh nasilno obrablja nosne žilce ter mu zato pravimo, da je grd ali neprijeten, dočim je tisti, ki je prikladen delovanju vonja, lep ali prijeten. In isto je zopet z okusom in tipom: pijača hudega okusa prenaplo razkrajja organ in nam je zato neprijetna; ako roka drsi po hrapavi ploskvi, imajo čutnice preveč dela, da zaznajo vse izbokline in vdolbine, in zato nam je hrapavost neugodna. Lepota ali grdost, prijetnost ali neprijetnost čutnih zaznav, pa najsi bodo zaznave vida ali tipa, sloni torej le na delovanju organov in razlika je le v različni naravi organov; notranjega razloga ni, da bi imenovali barvo lepo in vino dobro ter ne narobe.

c) Kaj je tedaj z lepoto? Ako trdimo, da je kolorit Lionarda da Vincija lep, moramo imenovati — da se poslužimo banalnega izgleda — okus praške šunke ravno tako lep in sedmerim muzam se pridruži osma, ki ji je skrb kulinarska umetnost. To je popolnoma dosledno in nekateri novejših estetrov se prav nič ne boje pred to posledico. M. Guyan zastopa n. pr. v svoji znameniti knjigi „Les problèmes de l'Esthétique contemporaine“ misel, da more imeti katerakoli čutna zaznava, ako doseže neko gotovo mero intenzivnosti, estetski značaj ter navaja sledeči vzgled: Nekega poletnega dne sem srečal, do skrajnosti utrujen po izletu v Pirenejih, pastirja ter ga poprosil mleka; sel je iskal posodo, ki je bila shranjena v vodi in skoro ledeno ohlajena: ko sem pil to sveže mleko, ki je v njem vse gorovje pustilo svoj vonj in ki me je z vsakim požirkom oživiljalo, sem gotovo občutil vrsto zaznav, ki jih ni mogoče zadostno označiti z besedo prijeten. To je bila kakor pastoralna simfonija, sprejeta z okusom namesto z ušesom. — Lepo bi bilo torej vse, kar je prijetno; kuhinja in atelier, mesarjeva izložba in oder bi bili različni le po rokodelstvih, služili bi pa vsi istemu namenu: lepoti.

d) Vzrok, da je sodobna estetika mogla priti do tega zaključka, je v nenatančni rabi besede lep, ki pa nikakor ne gre čutnim zaznavam. Ako imenujemo barvo ali črto ali zvok lep, ni naziv resničen. Barva je prijetna, in črta ter zvok tudi, kakor je duh nageljna ali okus medu prijeten. Misimo si, da bi naenkrat Rodinov „Mislec“, pred katerim se človek v duhu zgrozi lepote, izgubil vse, zaradi česar ga imenujemo danes lepega, in da bi nič drugega ne ostalo kakor to, kar mioremo zaznati s čuti: mogočna zakrivljenost črte njegovega tifanskega hrbta, lesket kovine in nje gladko površje — ali bi ga potem še imenovali lepega? Črta bi se ravno tako bila prijetna očesu, in gladkost ravno tako prijetna božajoči roki, govornica bi morda imenovala te pojave lepe, — a vsakdo bi vedel, da to ni več umetnina, ki je bila, kajti lepšo črto zna narisati mlad učenček risarske šole in stroj bi mogel površje še bolj ugraditi. Čisto nekaj drugega je, kar smo imenovali lepo na „Mislecu“, nekaj, česar ne moremo naravnost videti z očesom ali otipati z roko. „Res vzklikne voznik, ki mu voz lehkó drvi po gladki cesti: „Kako lepa pot!“ A sklepati iz tega, da imenuje pot lepo, ker je vožnja po njej ugodna, je napačno; kajti ako stopi isti voznik pred sliko, ki predstavlja bolj ravno in zložno cesto bo rekel: „Ta pot je še lepša“, dasi se ne vozi po njej. Ni torej porabnost poti vzrok, da je imenoval čisto lepo, ampak nekaj drugega. Še bolj jasno nam to postane, ako si predstavimo sliko, ki nam predčuje kos strme, razdrapane gozdne poti, zasute z listjem, ki je odpadlo od stoletnih dreves, le tuhtam obsevljene od solčnih lis, ki padajo skozi košato senco, zapuščene in od vsega sveta pozabljene, ker je že pred mnogimi leti sel škripaje in s trudom zadnji drvarski voz preko nje.

Če stopi voznik pred to sliko, bo rekel: „To je lepo!“ dasi je pot popolnoma nerabna. — Ljudje tudi nezavestno čutijo, da je razlika med prijetnim in lepim, dasi v govornici ne ločijo natančno teh dveh pojmov. Naj se zopet poslužimo malo banalnega primera, ki pa dobro pojasnjuje stvar: Rumeno in rdeče jabolko tako ugaja, da se mu brez premisleka prideva naziv lep in M. Guyan misli, da zato, ker je okusu prijetno. To jabolko pa utegne biti gnilo, kdor ga ugrizne, bo rekel: „Tako lepo in tako slabo!“ — torej razločuje med dobrim in lepim. Zakaj je imenoval jabolko lepo? Zaradi okusa ne, ker je okus slab; ali zaradi rumene in rdeče barve? Ta barva tudi ni taka, da bi vedno prijala; če bi isti človek, ki je imenoval rumeno-rdeče jabolko lepo, dobil obleko take barve, bi vrgel krojača z obleko vred skozi vrata, kar bi se ne moglo zgoditi, če bi bila barva samo lepa. Je torej nekaj čisto drugega, kar ga je napolilo, da je nazval jabolko lepo, nekaj, kar je neodvisno od oči in od okusa.

In če je estet, ki smo ga prej navedli, z okusom slišal pastoralno simfonijo, ko je pil mastno pirenjsko mleko, mu moramo priznati, da je bil za trenutek dober pesnik, a slab estet. Kajti z okusom ni občutil nič drugega kot prijetni, hladilni in napajajoči učinek mleka. Ako hoče imenovati že to zaznavo samo lepo, more, ker je ni bolj raztegljive besede, kot je ta. Toda naziv ni dober. Videli smo, da hočemo z besedo „lep“ praviloma označiti nekaj drugega kot ugodno delovanje na čute: ne barvo in črto, ne zvok, ne vonj, ne okus in ne gladkost površine.

Trije zaljublenci.

Humoreska. — Spisal Pravoslav.

Iz ene vasi smo bili doma, skupaj smo stanovali, bili najboljši prijatelji, zaupali drug drugemu vsako skrivnost. Bilo pa je pred pustom. Tine, najstarejši in najpametnejši med nami, ki se je zanimal za vse pojave na slovstvenem in političnem polju, bil velik ljubitelj in nabiralec narodnega blaga in narodnih noš, velik starinoslovec, znanstvenik, da mu ga ni bilo para, in strasten kritik mojih petošolskih pesniških proizvodov, je obiskoval ošmo. Tone, tudi precej kritika, je bil strasten prijatelj godbe. Neprehoma bi prečepel cele dneve pri klavirju in harmoniji in igral, igral celo večnost. Tudi kako pesmico je skušal komponirati in jo poslati v svet. Očeta je doma prevaril, da mu je kupil harmonij, in tako je tudi počitnicah vedno čepel pri harmoniji, naj sem ga obiskal zjutraj, opoldne ali zvečer, vedno sem ga našel ob harmoniji. Hodil pa je v šesto. Tretji član te deteljice je bila moja malenkost. Bil sem petošolec, in s tem je tudi vse povedano. Koval sem v potu svojega obraza pesmice, navduševal se za vse, kar je tepega in dobrega, smirtno sovražil vse realiste in druge ljudi, ki niso imeli smisla za nebeško hčerko, poezijo. Bil bi torej popoln petošolec, da bi se, da bi se, da bi se, se reče — zaljubljen nisem bil. Vsi moji sošolci so iztaknili kje kak ideale, jaz ga nisem mogel dobiti. Koval sem zaljubljene pesmice, a nisem imel nobene Julije, nobene Lavre, da bi ji spletel sonetni venec. Slednjič sem pa vendar nekaj zasledil.

Bilo je torej pred pustom.

Že nekaj dni sem smo bili vsi trije nekako tihi, pobiti, zamišljeni. Učenje nam ni šlo od rok, misli nam niso bile pri knjigi, ampak pri . . . pri . . . Bog ve kje. Za svoje vem, da so bile pri Veri. O svojih pobratimih pa ne bi nikdar kaj takega slutil. Ah, doživel sem bridko razočaranje. Ona, moja najboljša prijateljica, sta tudi zaljubljena?! V koga? Ah, moje srce krvavi, ko moram izreči! Zaljubljena sta bila v — Vero, kakor jaz.

Sedeli smo pri svojih knjigah. Tine je ponavljal fiziko, Tone se bavil z logaritmi, jaz sedel pri Liviju.

„Ah!“ sem nehote zastokal.

Odložil sem knjigo, zagledal se skozi okno in se zamislil.

Molk je vladal nekaj časa v sobi.

„Oh!“ je bilo čez nekaj časa čuti od Tonetove strani.

„Uh, da bi jo!“ je jezno siknil Tine skozi zobe in vrgel knjigo v kot. Ozrl sem se! Nisem vedel, ali misli fiziko, ali svojo dekle.

Zopet je zavladal molk v sobi. Vsak je mislil svoje, vsi eno in isto. Čez nekaj časa vzamem svoj notes in začnem kovati sonet na Vero z naslovom: „Svojemu idealu!“ Dasi je bila zunaj zima in mraz, vendar mi je bilo pošteno vroče; iskal sem na vseh concih in krajih rim, iskal besed ki bi se začenjale z V, e, r, i, itd. . . . Hotel sem namreč narediti sonet, pri katerem bi se vsaka vrstica začenjala s tako črko, da bi se bralo od zgoraj navzdol: V . . . eri, Veri. Zapisal sem najprvo vse začetne črke in potem mašil in koval dalje. Po prstih se mi je približal Tine in prebral ime.

„Vraga!“

Zdrznil sem se. Zakril sem hitro notes in ga prestrašen in rdeč kot kuhan rak pogledal.

„Kaj, ti otrok, ti mlekozobni petošolček, ti tudi Vero . . .?“

Več ni izgovoril. Planil sem pokoncu. Moj prijatelj, s Tonetom vred najboljši prijatelj, me imenuje otroka, mlekozobnega petošolčka. Ha, to je preveč, to je razžaljenje, strašno, velikansko razžaljenje!

Hotel sem ga prav krepko zavrtniti, a nisem imel časa. Tine je zagrabil klobuk in pelerino in hitro odšel.

Jezno sem zopet sedel in še enkrat premislil njegove besede. In posvetilo se mi je v glavi. Vzrožil je, ker je bil tudi on zaljubljen v moj ideal. Čemu bi potem rekel „tudi“, čemu se tako razburil. Ha, torej on, on, Tine, on je izdal in prelomil prijateljsko vez, ki naju je družila. On, ki se je vedno obnašal tako pametno in modro, ki je bil že osmošolec in že preživel tista leta, v katerih se — če smemo verjeti izreku modrih mož — vsak zaljubi, on tudi! Oh, to je preveč, tega moja rahločutna, nežna in zelo občutljiva pesniška duša ne prenese. Zaprl sem notes in začel hoditi po sobi. Tone je še vedno čepel pri oknu, si podpiral glavo z obema rokama in bil zamišljen, globoko zamišljen.

Na mizi je ležal Tinetov notes. Zgrabil sem ga in ga začel listati. Trinajsto stran najdem vso popisano. Pogledam natančneje: Drazestni gospici Veri V . . . eri. Gospica, moje srce prekipeva v silnih mukah, moje

srce čuti silno bol! In kdo je povzročitelj te boli? To ste Vi, dražestna gospica! Jaz Vas ljubim . . .

Dalje nisem mogel brati. Kar stemnilo se mi je pred očmi.

„Himalaja!“

Naj omenim, da smo imeli vsak svoje geslo. Jaz: Himalaja, Tone: Gavrizankar, Tine: Hindukuš. Kako smo prišli do njih? Učil sem se, menda v drugi, azijska pogorja in gorovja. Ni mi hotelo iti v glavo, in dobil sem par mastnih dvojok. Enkrat sem bil celo tako zmešan, da nisem znal pokazati Himalaje. „Po telesu visok kot Himalaja, po duhu nizek, kot kraji, ki leže pod morsko gladino! Marš v klop!“ je rekel profesor in šel sem cum honore v klop. Sošolci so me včasih podražili s Himalajo in meni se je to tako neumno zdelo, da sem vselej vzkliknil: Himalaja, če sem kako neumnost naredil, ali se posebno začudil. Sčasoma sta se Tine in Tone tega navadila, si izbrala vsak eno goro — in tako smo imeli vsak svoje geslo.

„Kaj pa je?“ je vprašal Tone.

„Preberi!“

„Gavrizankar, ali prav berem, ali me ne varajo oči?“

„Vidiš, tak je Tine! Zaljubil se je v Vera, a Vera je vendar moj ideal! Njej bom posvečal od sedaj naprej vse svoje pesmice!“

„Ka-a-aj? Ti si torej tudi zaljubljen v njo?“

Tone je naredil tak obraz, da je bilo joj.

„Da!“

S Tonetom sva bila zelo intimna. Rajši sem njemu povedal in razkril vselej svojo boleost kot Tinetu in zdelo se mi je, da on vselej čuti in sočustvuje z menoj, saj je bil tudi on kos umetnika, namreč skladatelja, umetniške duše so si pa vedno sorodne.

„Gavrizankar, torej ne samo Tine in jaz, tudi ti, tudi ti . . .“

„Ka-a-aj? Ti tudi?“

„Da!“

„Himalaja, taka sta!“

„Kdo je tak? Ti si tak!“

„O, jaz že ne! Vidva sta taka!“

„Ni res! Ti in Tine sta taka, in ne jaz!“

„Le tiho bodi! Ali imata vidva sploh pravico do zaljubljenosti? Ali se ne govori o petošolski ljubezni? Lansko leto si imel čas!“

„Kaj, ali misliš, da sem bil tak kot ti?“

„Ravno tak si bil in nič boljši!“

„Ni res, nisem bil tak!“

„Ravno tak si bil! Seveda zaljubljen ne, ker si preneumen za to!“

Tu je bilo Tonetu preveč. Zagrabil je Tinetov notes in ga zagnal meni v glavo. Jaz njemu nazaj in tako dalje, dokler ni prišel Tine domov.

„Kaj pa delata? Kaka pa sta? Kot otroka!“

„Kaka, kaka sva! Le sebe poglej, kak si, potem pa druge kritikuj! Oh, kdo bi si mislil, da si ti tak!“

Kakšen?"

"Tak! Zaljubljen si v Vero! Sram te bodi!"

"Kaj, kaj, ti boš meni kaj takega očital, ti otrok ti!"

Tineta je oblila rdečica; kar zaškripal je z zobmi.

"Le ne taji, saj sem bral v tvojem notezu!"

"Kaj, ti si prebral?"

"Da, in vem vse!"

"Ti si... ti si... Na, tu imaš plačilo!"

Gorko klofuto mi je prismočil, da so mi kar zvezde zamigljale pred očmi. Zajokal bi, a vsled prevelike jeze nisem mogel. Zagrabil sem črnilo in ga zagnal proti njegovi glavi. Umaknil se je, črnilo je priletelo na nasprotno steno in pustilo velik madež. Začuvši žvenket ubite steklenice, je prihitela gospodinja v sobo.

"Jezus, Marija, kaj pa imate?"

Zapazila je zamazano steno.

"Jezus, Jezus, kaj pa to? Kdo je to naredil?"

V svetem strahu sem se stisnil na stolu.

"Kdo je to napravil?"

"Nisem mislil! Tine mi je dal klofuto, da sem mislil, y njega zagnati... pa... pa se mi je ponesrečilo!" sem jecjal.

"A, taki ste!"

"Tak je!" je pritrdil Tine.

"Ravno tak in nič drugačen!" je rekel Tone, da je sploh kaj rekel.

Čakajte, pisala bom materi, da bo prišla, plačala škodo, ker bomo morali steno iznova pobeliti, in Vas stresla malo za ušesa!"

Potem je bilo v sobi tiho. Niti besede ni rekel drug drugemu. In molčali smo tudi pozneje. Še pozdravljali se nismo, hodili ločeni na izprehod, doma pa govorili le najneobhodnejše stvari. Dočim smo prej tičali vedno skupaj, nas ni sedaj nihče nikoli opazil, da bi šli skupaj na izprehod, ali v šolo ali iz šole. Vsak dan ob štirih popoldne, ko je šla Vera iz šole, smo se stikali za oglom kake hiše in strahoma pričakovali, kdaj pride, da bomo videli njen rajskomil obrazek. In potem smo šli drug za drugim y razdalji kakih deset korakov, jezeč se drug na drugega, češ da nima pravice ljubiti Vere. Tedaj nas je bilo lahko videti najbližje skupaj.

Tako je minil predpust, minil pust, minil štiridesetdanski post. Še vedno smo bili jezni drug na drugega. Čudno so gledali ljudje doma, ker smo se ogibali drug drugega. Cele velikonočne počitnice nismo prišli skupaj. Dasi so letala od vseh strani vprašanja, kaj nam je, zakaj smo skregani, vendar molčal sem kot grob, molčala sta tudi ona dva.

Vrnili smo se v mesto. Enakomerno so tekli dnevi. Podnevi smo lazili okoli in premišljevali, kako naj na najenostavnejši način razložimo Veri svoje srčne boli, svojo gorko vročo večno ljubezen. Tine je mislil to storiti potom pisma. Razložil bi ji, da jo ljubi, materi pa, da je že osmošolec, čez par mescev bo imel maturo v žepu, čez štiri leta bo izvršil visoko šolo in bo nastavljen kot uradnik, in je namignil, da je sploh lepa in zelo pri-

merna partija. Skoraj vsi osmošolci imajo že kaj izbranega, zakaj bi tudi on ne imel? Preziral je Toneta in mene, rekoč, kdaj bosta še tadva prilezla do osme, kdaj prestopila prag gimnazije! Edini jaz imam največ pravic do Vere in smem največ upati.

Druga stranka, Tone, je upal, da bo ganil Verino srce z glasbo. Na nasprotni strani hiše, kjer je stanovala Vera, je iztaknil star polomljen klavir, ki je bil last neke stare vdove. Pogodil se je z njo, da bo hodil vsak večer eno uro igrat. Starka mu je proti mali odškodnini rada dovolila. In Tone je hodil vsak dan igrat. Nekoč se mu je zdelo, da je slonela Vera ob oknu in poslušala njegovo igranje. Ves srečen je bil tedaj Tone. V svesti si je bil, da je zmagal, da je njegovo igranje ganilo Verino srce in da ga ona ljubi. In v tem veselju je začel razbijati in tolči po tipkah, da je vdova prestrašena prihitela in ga spodila iz svojega doma za vselej.

Tretja stranka, moja malenkost, je bila pa, v svesti si svojega pesniškega talenta, prepričana, da bodo ganile Vere tepe zaljubljene pesmi. Koval sem torej pesmi. Kar sem danes napisal, sem jutri raztrgal, ker se mi ni zdelo vredno in primerno. Slednjič sem se vendar ojuščil. Lepo sem spisal in prepisal najmanj desetkrat zaljubljen sonet, ga zapečatil, naredil naslov in vrget v poštni nabiralnik. Podpisal se seveda nisem. Hotel sem najprvo popolnoma omečiti njeno srce in potem stopiti na dan.

Drugega dne sem zopet stal za nekim oglom. Mislil sem, da bo gotovo prihitela k meni, mi podala desnico in rekla: „Vaš sonet je krasen! Globoko me je ganil v srce!“ In jaz bi dejal kot kak junak v romanih: „Gospodična, jaz Vas ljubim, Vas obožavam.“

A Vera je šla mirzlo in brezbrizno mimo mene. Hm, gotovo ne ve, da sem jaz zložil oni krasni sonet. O, pa bo že izvedela! Le polagoma, počasi, uspeh bo gotov!

V šoli je šlo rapidno navzdol. Tine in Tone sta bila prej vedno različnjaka, jaz med dijaki, ki se jim niso koncem semestra hlače tresle. A zdaj je šlo vse narobe. Dvojka na dvojko je padala, dan za dnevom je privlekel kateri kako kljuko domov. In grmadile so se te grozne pošasti, da je bilo joj. Tisti grozni in strah in trepet vzbujajoči, že stokrat prekleti in smrtno sovraženi notez jih je bil na moji strani skoraj poln. Profesor je opominjal in opominjal, svaril, grozil in se jezil, a nič ni pomagalo. Mi smo vztrajali. „Trd, neizprosno bodi mož jeklen...“ sem si deklamiral, kadar me je profesor že skoraj pripravil do tega, da bi me omečil in mi vrnil veselje do učenja — in vztrajal sem. Prišel je profesor na stanovanje, pogledat vse kote, če morebiti ne beremo političnih časopisov ali slabih in prepovedanih knjig. Njegov nepovabljeni obisk je bil brezuspešen. Le gospodinja mi je izklepetala, da smo skregani med seboj, da smo tihi in zamišljeni. Še enkrat nam je naredil dolgo pridigo, a ker smo ostali trdovratni in molčali na vsa vprašanja, je zmajal z ramami in šel.

Blizal se je konec leta. Tine je hodil na ples, se vselej prej elegantno napravil, si osnažil čevlje in obleko, si skrbno pogladil lase, se še parkrat pogledal v zrcalo in odšel. Hodila je na ta ples tudi Vera in strašno

sem zavidal Tineta, da sme biti tako blizu nje in morebiti celo pleše z njo, drži v rokah to nežno, oboževano Vero. Kolikor je bilo meni znano, ji še ni pisal; menda ji je hotel na plesu odkriti svojo ljubezen. Nekega večera pa pridrvi ves divji domov.

„Hindukuš!“

Midva sva molčala in ga postrani pogledala.

„Škandal, škandal! O, jaz revež, da sem bil tako neumen!“

Hodil je nemirno po sobi in si rval lase. Slednjič se vstavi pred menoj in reče: „Dosti je tega! Bodimo zopet prijatelji! Jaz imam denar, pojdemo v gostilno in pijmo na to neumnost! Vera ima drugega!“

„Ka-a-a-aj?“ sem zazijal.

„K-a-a-a-ko-o-o-o?“ je vzkliknil Tone in zmajal z glavo.

„Res je! Danes sem jo videl! Vedno je plesala s sedmošolcem Piležem, mu metala koketne poglede in nazadnje, nazadnje, pomislite, ni hotela iti z menoj plesat in me je osramotila pred vsemi, mene, osmošolca, in je dala prednost sedmošolcu! O, o, kje sem imel glavo? Kaj bo z maturo? Kako se bo izteklo in to zaradi nje! Uh, pojdemo!“

Sledila sva mu vsa razočarana in prevarjena. Celo noč smo potegnili, pili na življenje in smrt in prišli zjutraj natrkani kot kanon. Prespali smo cel dan, drugega dne so nam pa profesorji naznanili nekaj zelo, zelo neprijetnega. Meni so naložili šest premestnih izpitov, Tonetu dva, Tinetu sicer nobenega, a opomin, naj se uči, če misli zdelati pri maturi. Učili smo se par noči neprenehoma in komaj, komaj zdelali, zlasti jaz, in tako ušli blamaži. In kdo je kriv tega? Ta nesrečna Vera! Naši slabi redi v izpričevalu tistega leta še sedaj pričajo o našem slavnem počenjanju v peti, oziroma v šesti in osmi šoli. Še najbolj se je pa koncem leta jezil Tine, prej odličnjak, sedaj med slabšimi dijaki.

„Hindukuš!“ je vzkliknil, zroč v izpričevalo in neverjetno kimajoč z glavo.

„Gavrizankar!“ je vzdihnil Tone, zravnal izpričevalo in ga spravil v žep.

„Himalaja!“ sem pripomnil jaz. Hm, človek ni nikdar dosti pameten! Ampak izkušnja človeka vendar le izuči in izmodri.

Cvetko Rujanov:

Nikar, nikar!

Nikar, nikar ne trgaj rož!
Prekmalu se ospe,
in potlej žalovala bi,
kar bilo bi gorje.

Le pusti jih, naj le cveto
rodbini, tebi v kras,
prekmalu še napočil bo
ločitve bridki čas!

Zalivaj rožam vsaki dan
odstranjaj jim plevel;
deviški stan, najlepši stan,
vsak bode te vesel.

Zato pa nič ne trgaj rož,
le naj se razcveto!
v življenju vedno srečna boš —
nedolžnost je zlato.